

ACTIVITĂȚI NONFORMALE PENTRU GRUPURI INCLUZIVE DE ELEVI

NON4MAL 4ALL

Erasmus+, KA2

Numărul proiectului: 2016-1-RO01-KA201-024566

01.09.2016- 31.08.2018

AUTORI

ESTONIA

Madli Põldoja
Siim Värv

ROMANIA

Adrian Cozma
Meran Mariana
Alina Ștefania Țutu
Madalina Constantin
Nicoleta Radu
Daniela Cara
Vlad Raluca

TURCIA

Serkan Tekgüzel
Celal Aşan

UNGARIA

Rita Révész
Adrienn Anita Tóth

PORTUGALIA

José Patrício
Luis Isidorinho

NORVEGIA

Terje Holvik
Arnstein Sandbakk
Eva Kristin Prestegård Dale

CUPRINS

Introducere	3
Obiectivele cursului de formare	5
Planificarea timpului	7
<i>Ice-breaking</i>	8
MODULUL 1	9
1.1. Definirea conceptelor: formal, nonformal, informal	10
1.2. Avantajele educației nonformale	12
1.3. Incluziunea socială	14
1.4. Rolul profesorului, al familie și al comunității	21
MODULUL 2	26
2.1. Caracteristicile generale ale elevilor cu diferite tipuri de dizabilități (mintală, fizică, autism, ADHD) și a celor care provin din grupuri multiculturale	27
2.2. Strategii de bază utilizate în activitatea cu elevii cu nevoi speciale/ care provin din grupuri multiculturale	43
MODULUL 3	45
3.1. Dinamica grupurilor. Teoria lui Tuckman	46
3.2. Metode activ-participative	50
3.3. Tipuri de activități nonformale	53
MODULUL 4	55
4.1. Planificarea activităților nonformale	56
4.2. Implementarea activităților nonformale	59
4.3. Evaluarea activităților nonformale	60
<i>Jocul final</i>	61
Evaluarea finală	61
Chestionar de evaluare a cursului	62
Bibliografie selectivă	65

INTRODUCERE

Proiectul “NON₄MAL 4 ALL” are ca obiective principale atât îmbunătățirea participării active a elevilor cu cerințe educaționale speciale la activitatea școlară și la viața socială prin intermediul metodelor nonformale, cât și oferirea de metode și strategii astfel încât profesorii să fie capabili să planifice și să implementeze activități nonformale adresate tuturor, sprijinind incluziunea elevilor cu cerințe educaționale speciale în școlile de masă.

Acest proiect reunește specialiști din 6 țări europene (România, Portugalia, Norvegia, Estonia, Ungaria și Turcia) pentru a crea un curs de formare prin care profesorii sunt învățați să utilizeze activități nonformale pentru toți elevii. Acest curs se adresează unui număr de 25 de participanți din fiecare țară parteneră. De asemenea, urmărește să încurajeze utilizarea unor activități nonformale și jocuri incluzive în activitățile curriculare și extracurriculare, precum și diseminarea activităților nonformale și a jocurilor incluzive ca modalitate de promovare a incluziunii în școli.

Țări partenere:

- 1) Școala Gimnazială Specială "Sfântul Nicolae" (București, România) oferă servicii de terapie, stimulare și predare pentru 240 de copii cu nevoi speciale (întârziere mintală, autism, deficiențe severe/ asociate, etc.). Școala mai oferă sprijin educațional pentru 220 de copii cu nevoi speciale integrați în școli de masă, grădinițe și licee, sau spitalizați cu boli cronice la Spitalul Marie Curie (școala de spital).
- 2) APCAS – Almada Seixal Cerebral Palsy Association (Seixal, Portugalia) este o instituție privată de solidaritate socială. Misiunea APCAS constă în prevenția, abilitarea, reabilitarea, participarea, incluziunea socială și sprijinul acordat familiilor persoanelor cu paralizie cerebrală și cu alte boli neurologice. Astfel, având o atitudine pozitivă, dinamică și inovatoare, APCAS oferă uneltele și condițiile care promovează oportunități egale și incluziunea socială a persoanelor cu paralizie cerebrală/alte boli neurologice și a familiei acestora. Asociația oferă numeroase soluții, în special în domeniile sociale și sportive: promovarea incluziunii prin sport; sprijin legislativ, social, educațional, terapeutic; promovarea intervențiilor terapeutice. Numărul persoanelor implicate în diferite activități de-a lungul anilor: peste douăzeci de mii de participanți, de vârste diferite (de

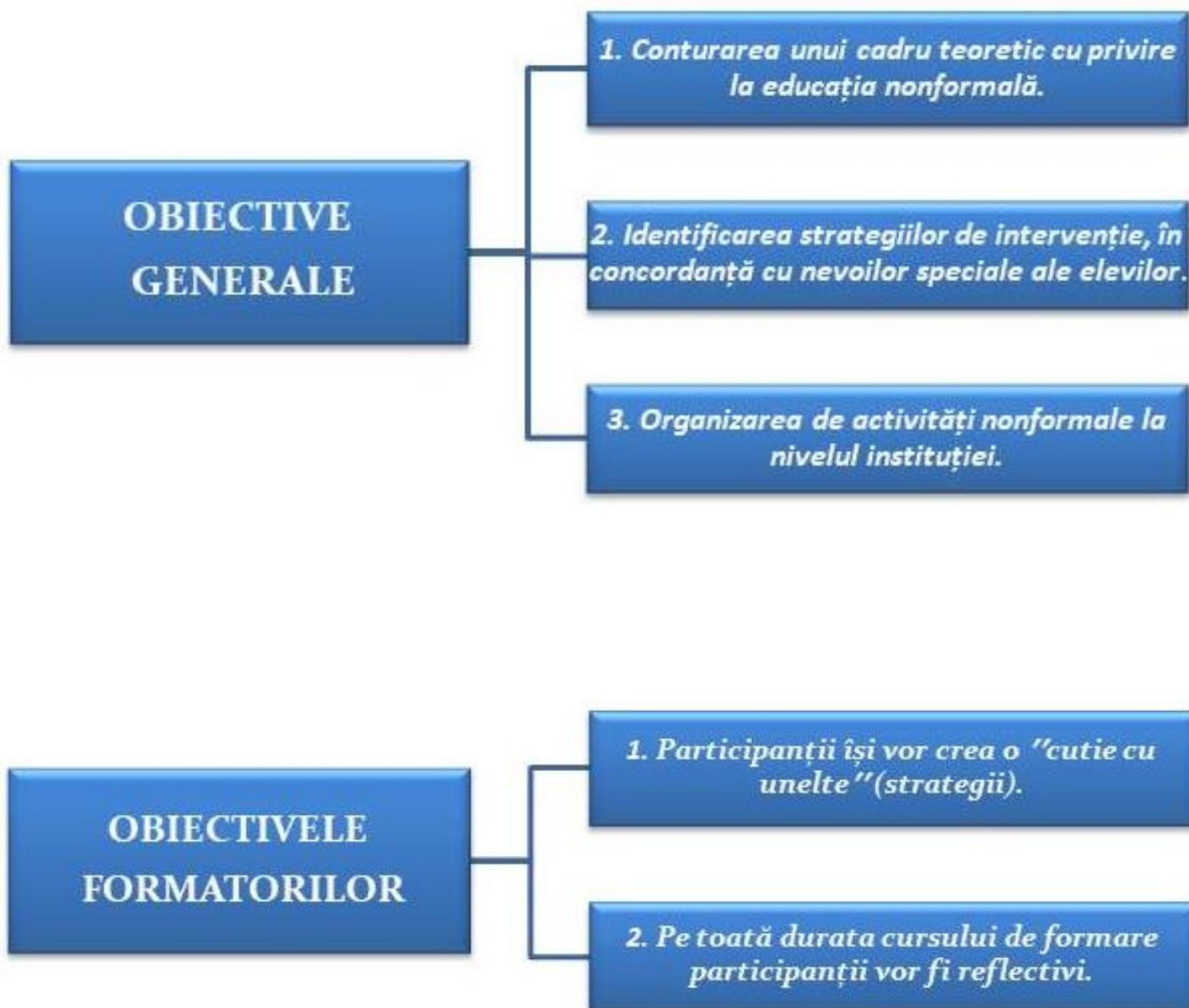
la copii până la bătrâni), și aproximativ două mii de elevi cu nevoi speciale în peste 250 de acțiuni.

- 3) *Førde Ungdomsskule* (Førde, Norvegia) este o școală gimnazială publică cu 350 de elevi și 40 de profesori. Școala respectă planurile de educație națională; elevii cu diferite tipuri de dizabilități (fizice și mintale) sunt integrați în clase obișnuite. Experiența și cunoștințele în domeniul incluziunii școlare reprezintă cheia pentru îndeplinirea obiectivului acestui proiect: incluziune socială pentru toată lumea.
- 4) *Tartu Herbert Masingu School* (Tartu, Estonia) este o școală cu clasele I-XII care a fost înființată în anul 1992 pentru copii cu cerințe educative speciale. În prezent, școala oferă servicii educaționale și terapeutice pentru aproximativ 300 de copii din Tartu și împrejurimi: clase pentru elevii cu TSA, cu tulburări emoționale, cu tulburări de comportament, cu boli somatice. Școala organizează cursuri suplimentare pentru a sprijini incluziunea școlară și socială.
- 5) *Mozgásjavító Óvoda, Általános Iskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény és Kollégium* (Budapesta, Ungaria) este o școală multi-funcțională, care are ca scop principal ajutorarea elevilor pentru a ajunge la cel mai înalt grad de independență prin intermediul cooperării dintre unități instituționale. Idealurile determinate de filozofia de bază a școlii sunt dezvoltarea constantă a învățământului special pentru copii și tineri cu dizabilități fizice, crearea și menținerea valorilor sociale, menținerea activităților tradiționale și instituționale, cu scopul de a promova egalitatea șanselor și integrarea socială elevilor.
- 6) *Tuna İlkokulu* (Istanbul, Turkey) este o școală preprimară/ primară cu 676 de elevi cu vârste cuprinse între 6 și 11 ani. Marea majoritate a elevilor și a familiilor acestora sunt imigranți din centrul Anatoliei, din zona Mării Negre, din estul și sud-estul Turciei, Macedonia, Bosnia, Albania, Grecia și Bulgaria. Școala se confruntă cu două probleme: diversitatea culturală a elevilor și dezinteresul familiei față de educația copiilor (educația copiilor nu reprezintă o prioritate). Prin intermediul acestui proiect european, școala își propune să dezvolte educația pentru societate, competențe sociale și civice, folosind instrumente educaționale mutuale între partenerii UE.

Acest material conține planul general de acțiune care va fi utilizat în procesul de formare a profesorilor din țările partenere, cu scopul de a atinge obiectivele anterior menționate.

OBIECTIVELE CURSULUI DE FORMARE

SCOPUL CURSULUI: *Promovarea Incluziunii Prin Intermediul Activităților Nonformale*

OBIECTIVE OPERATIONALE

MODUL 1

- să descrie conceptele: formal, nonformal, informal;
- să recunoască avantajele activităților nonformale;
- să analizeze conceptul de incluziune socială;
- să identifice diversitatea în cadrul grupurilor;
- să identifice rolul profesorului, al familiei și al comunității.

MODUL 2

- să descrie caracteristicile generale ale elevilor cu diferite tipuri de dizabilități (mintală, fizică, autism, ADHD) și ale elevilor proveniți din grupuri multiculturale;
- să identifice nevoile speciale ale elevilor cu diferite tipuri de dizabilități (mintală, fizică, autism, ADHD) și ale elevilor proveniți din grupuri multiculturale;
- să identifice strategiile de bază utilizate în activitatea cu elevii cu nevoi speciale/proveniți din grupuri multiculturale.

MODUL 3

- să analizeze tipuri de comportamente în cadrul grupului;
- să descrie metodele activ-participative;
- să dea exemple de activități nonformale.

MODUL 4

- să planifice activități nonformale;
- să implementeze activități nonformale;
- să evalueze activități nonformale;
- să revizuiască rezultatele activităților nonformale.

PLANIFICAREA TIMPULUI

Durata cursului: 40h	
- Icebreaking – 45 min. - Modul 1 (1.1.) – 60 min. - Pauză – 15 min. - Modul 1 (1.2.) – 90 min. - Concluzii – 30 min.	4h
- Introducere – 15 min. - Modul 1 (1.3.) – 80 min. - Pauză – 15 min. - Modul 1 (1.4.) – 80 min. - Concluzii – 30 min. - Modul 1 evaluare – 20 min.	4h
- Introducere – 15 min. - Modul 2 (2.1.) – 180 min. - Pauză – 15 min. - Concluzii – 30 min.	4h
- Introduction – 15 min. - Modul 2 (2.2.) – 160 min. - Pauză – 15 min. - Concluzii – 30 min. - Modul 2 evaluare – 20 min.	4h
- Introducere – 15 min. - Modul 3 (3.1.) – 90 min. - Pauză – 15 min. - Modul 3 (3.2.) – 90 min. - Concluzii – 30 min.	4h
- Introducere – 15 min. - Modul 3 (3.3.) – 165 min. - Pauză – 15 min. - Concluzii – 30 min. - Modul 3 evaluare – 15 min.	4h
- Introducere – 15 min. - Modul 4 (4.1.) – 180 min. - Pauză – 15 min. - Modul 4 (4.2.): planificare – 60 min. - Concluzii – 30 min.	5h
- Modul 4 (4.2.): implementare – 180 min.	3h
- Introducere – 15 min. - Modul 4 (4.3.) – 135 min. - Pauză – 15 min. - Concluzii – 30 min. - Modul 4 evaluare – 15 min. - Joc final – 30 min.	4h
Evaluare finală	4h

	TEORIE	PRACTICĂ
MODUL 1	6h	2h
MODUL 2	4h	4h
MODUL 3	5h	3h
MODUL 4	5h	7h
EVALUARE		4h
TOTAL	40 h	

ICE-BREAKING

Prezentarea participanților

Rețeaua – participanții stau în cerc și își aruncă un ghem de la unul la altul ținând firul; fiecare va motiva prezența sa la curs.

Formatorul prezintă pe scurt proiectul și obiectivele lui.

Participanții scriu pe post-ituri expectațiile vis-a-vis de curs, apoi le discută în grupuri mici..

Formatorul citește post-iturile

MODULUL 1

TIMP
ALOCAT

6 h → *teorie*
2 h → *practică*

La sfârșitul cursului participanții vor fi capabili:

- O₁ – să descrie conceptele formal, nonformal, informal
- O₂ – să recunoască avantajele activităților nonformale
- O₃ – să analizeze conceptul de incluziune școlară
- O₄ – să identifice diversitatea din cadrul grupurilor
- O₅ – să identifice rolul profesorului, al familiei și al comunității.

OBIECTIVE

KEYWORDS

formal, nonformal, informal, incluziune socială, diversitatea grupului, rolul profesorului, rolul familiei, rolul comunității

Definirea conceptelor: formal, nonformal, informal

1.1.

Brainstorming

FORMAL, NONFORMAL, INFORMAL

FORMATORUL NOTEAZĂ IDEILE. DISCUTII.

Keywords:

FORMAL	NONFORMAL	INFORMAL
<ul style="list-style-type: none"> • planificată • obiectivele învățării; • calificare; • calificative, note; • proces de evaluare; • se desfășoară într-o instituție; • este obligatorie; • profesori; • intenționată; • sistematică și structurată; • mai organizată decât celelalte; • măsurabilă. 	<ul style="list-style-type: none"> • planificată; • intenționată; • voluntară; • centrată pe copil; • flexibilă; • în afara curriculumului; • contexte variate; • fără certificare; • nu necesită calificare (implicarea profesorului-opțională); • autoevaluare; • evaluarea este opțională. 	<ul style="list-style-type: none"> • spontană; • prin experiența zilnică; • informațiile nu sunt selectate; • contexte din viața zilnică.

Interesul politic în privința procesului educațional centrat pe elev și bazat pe practică subsumat învățării nonformale este axat din ce în ce mai mult pe standarde de calitate și strategii pentru recunoaștere.

În 1998, miniștrii europeni, în declarația finală a celei de-a V-a Conferințe, au stabilit educația nonformală ca zonă de lucru prioritară în domeniul tineretului Consiliului Europei. Având în vedere educația nonformală, ca mijloc de integrare în societate, miniștrii au solicitat recunoașterea și valorificarea competențelor și calificărilor dobândite prin intermediul educației nonformale.

De-a lungul anilor, învățarea și educația nonformală au fost confirmate în mod repetat, ca priorități-cheie ale Consiliului Europei; în 2005, miniștrii europeni responsabili pentru tineret au subliniat încă o dată că recunoașterea competențelor educației nonformale ar trebui consolidate. În Agenda 2020, Conferința Miniștrilor subliniază că recunoașterea educației nonformale aduce o contribuție puternică la accesul oamenilor la educație, formare și viața profesională.

A fost propusă o clasificare a sistemului educativ, care cuprinde educația formală, nonformală și informală, caracteristicile și relațiile lor la nivelul conceptelor și a utilizării practice. Având în vedere problemele care decurg din educația formală, alternativele care mută "centrul de greutate" de la educația formală la procesele de educație nonformală sunt avansate, ținând cont de avantajele oferite de educația nonformală. Aspectele referitoare la crearea unor sisteme nonformale și perspectivele lor sunt, de asemenea, analizate în căutarea de soluții la problemele noastre actuale educaționale.

Educația formală - corespunde unui model de educație organizat, instituționalizat, obligatoriu, structurat în mod sistematic, măsurabil și administrat în conformitate cu un anumit set de legi și norme, care prezintă un curriculum destul de rigid, în ceea ce privește obiectivele, conținutul și metodologia.

Educația nonformală - este bine cunoscut că educația formală are un set bine definit de caracteristici. Ori de câte ori una sau mai multe dintre acestea este absentă, putem afirma cu siguranță că procesul educațional a dobândit caracteristici de bază nonformale. În educația nonformală participarea elevului este voluntară. Educația nonformală este planificată, centrată pe elev și are o abordare educațională flexibilă, fără creditare oficială sau certificare. Procesul educativ în educația nonformală are un curriculum și o metodologie mai flexibile. Activitățile sau lecțiile de educație nonformală pot avea loc atât în afara instituțiilor cât și în școli, în diferite contexte. Nevoile și interesele elevilor sunt luate în considerare. Procesele educative bazate pe o metodologie și un curriculum flexibil, capabile să se adapteze la nevoile și interesele elevilor, pentru care timpul nu este

un factor prestabilit, cu siguranță nu corespund educației formale, dar se încadrează în așa-numita educație nonformală.

Educația informală – este destul de diferită atât de educația formală cât și de cea nonformală, cu toate că, în anumite cazuri, se află într-o relație strânsă cu ambele. Ea nu corespunde unei viziuni organizate și sistematice a educației; educația informală nu include obiectivele și temele ce apar de obicei în programele școlare tradiționale. Nu există nici un control general asupra activităților desfășurate, educația informală nu are în vedere furnizarea de diplome; ci doar completează atât educația formală cât și cea nonformală. Este de asemenea spontană, bazată pe experiențele și contextele din viață de zi cu zi.

1.2. AVANTAJELE EDUCAȚIEI NONFORMALE

LUCRU PE ECHIPE

Participanții împărțiți în 4 echipe vor discuta despre:

- *avantajele educației formale* → 2 echipe (coală A4)
- *avantajele educației nonformale* → 2 echipe (coală A4)

Se unesc echipele cu aceeași temă și discută, apoi prezintă (coală flip-chart)

Educația nonformală oferă un set de experiențe sociale necesare, utile pentru fiecare copil, tânăr sau adult, complementarizând celelalte forme de educație prin:

- ✓ valorificarea timpului liber al elevilor, din punct de vedere educațional;
- ✓ oportunități pentru valorificarea experiențelor de viață ale elevilor, prin cadrul mai flexibil și mai deschis și prin diversificarea mediilor de învățare cotidiene;
- ✓ participare voluntară, individuală sau colectivă;
- ✓ modalități flexibile de a răspunde intereselor elevilor - gama largă de activități pe care le propune și posibilitatea fiecărui elev de a decide la ce activități să participe;
- ✓ dezvoltarea competențelor pentru viață și pregătirea tinerilor pentru a deveni cetățeni activi; pe lângă informațiile și competențele specifice anumitor domenii de activitate în care se încadrează

proiectele sau activitățile nonformale, elevii își dezvoltă și capacități organizatorice, capacități de autogospodărire, de management al timpului, de gândire critică, de adoptare a unor decizii sau rezolvare de probleme;

- ✓ un cadru de exersare și de cultivare a diferitelor înclinații, aptitudini și capacități, de manifestare a talentelor în artă, cultură, muzică, sport, pictură, IT, etc.
- ✓ sprijinind incluziunea școlară și socială.

AVANTAJE		
FORMAL	NONFORMAL	INFORMAL
<ul style="list-style-type: none"> • formă oficială de educație; • profesori pregătiți; • desfășurată în mod regulat; • stimulează dezvoltarea abilităților cognitive complexe (gândire divergentă, critică, laterală etc.); • se finalizează cu diplomă, credite. 	<ul style="list-style-type: none"> • flexibilitate în organizare și alegerea metodelor; • conștientizarea de către elev a importanței educației; • programe after-school; • implicarea organizațiilor și a comunității; • poate conduce la încredere crescută în activitatea școlară; • îmbunătățește implicarea activă, participarea; • dezvoltă valorile participanților; • ajută la stabilirea rolului elevului în societate; • dezvoltă mai multe competențe; • oferă o imagine de ansamblu asupra capacităților unei persoane. 	<ul style="list-style-type: none"> • oriunde, oricând, oricum; • folosește o multitudine de metode; • poate avea loc în orice context; • se poate desfășura pe durata întregii vieți.

DEZAVANTAJE		
FORMAL	NONFORMAL	INFORMAL
<ul style="list-style-type: none"> • formală; • rigidă; • programată; • în cadrul școlii; • centrată pe standarde educaționale; • nu ia în considerare valorile, standardele, atitudinile, interesele elevului. 	<ul style="list-style-type: none"> • participarea poate fi inconstantă; • nu este finalizată cu certificare / diplomă; • profesorii pot să nu fie specializați. 	<ul style="list-style-type: none"> • tinde să fie impredictibilă; • informațiile dobândite din mass-media/internet nu sunt tot timpul de încredere

1.3. INCLUZIUNEA SOCIALĂ

STEP-GAME

Fiecare participant extrage câte un bilețel, apoi se așează toți în linie fără a dezvălui conținutul bilețelului.

Conținutul bilețelelor (25 de bilețele împărțite pe 5 grupe) este următorul:

- 1) 5 bilețele cu mesajul: „Sunt un băiat de 13 ani, nu am mâini, dar pot scrie cu gura; am nevoie de ajutor atunci când vreau să mă îmbrac / dezbrac; sunt hazliu și îmi plac filmele.
- 2) 5 bilețele cu mesajul următor: sunt o fată de 14 ani din Azerbaidjan și trăiesc aici; nu vorbesc limba locală și am nevoie de ajutor pentru a comunica în viața de zi cu zi sau la școală; îmi place să învăț și îmi place viața în România.

- 3) 5 bilețele cu mesajul următor: sunt un băiat de 15 ani (cu deficiență mintală); la școală am probleme la matematică, limba română dar și la alte materii; am nevoie de ajutor la efectuarea temelor; îmi place să joc fotbal.
- 4) 5 bilețele cu mesajul următor: sunt un băiat de 14 ani (cu autism); aglomerația mă intimidează, adeseori îmi este dificil să înțeleg ce vorbesc oamenii; nu îmi place să mănânc anumite tipuri de mâncare; îmi place să petrec timpul singur și să desenez.
- 5) 5 bilețele cu mesajul următor: sunt o fată de 13 ani; locuiesc cu mama și cu fratele meu; îi iubesc foarte mult, ne înțelegem bine; îmi place să dansez hip-hop și am mulți prieteni la școală.

Formatorul citește pe rând câte o propoziție; dacă răspunsul este afirmativ, participanții fac un pas înainte. Propozițiile sunt următoarele:

- a) Pot merge singur la magazin să cumpăr tot ceea ce îmi spun părinții.
- b) Cred că pot să îmi fac prieteni cu ușurință.
- c) Nu este o problemă pentru mine să rămân singur acasă.
- d) În viitor pot să îmi aleg orice profesie doresc.
- e) Pot să învăț cu ușurință ceea ce îmi predau profesorii.
- f) La școală pot să mă duc singur la toaletă în pauză.
- g) Pot să îmi petrec timpul liber așa cum îmi place.
- h) Mă simt confortabil în corpul meu.
- i) Cred că toată lumea mă acceptă și mă respectă.
- j) Sunt îndrăgostit de o/ un colegă/ coleg și cred că sentimentul este mutual.
- k) Părinții mei cred că am succes.
- l) Am un rol activ în școală.

La final fiecare va dezvălui ce rol a jucat. Discuții

*„Dacă trăiesc în critică și cicăleală, copiii învață să condamne;
Dacă trăiesc în ostilitate, copiii învață să fie agresivi;
Dacă trăiesc în teamă, copiii învață să fie anxioși;
Dacă trăiesc înconjurați de milă, copiii învață autocompătirea;
Dacă trăiesc înconjurați de ridicol, copiii învață să fie timizi;
Dacă trăiesc în gelozie, copiii învață să simtă invidia;
Dacă trăiesc în rușine, copiii învață să se simtă vinovați;
Dacă trăiesc în încurajare, copiii învață să fie încrezători;
Dacă trăiesc în toleranță, copiii învață răbdarea;
Dacă trăiesc în laudă, copiii învață prețuirea;
Dacă trăiesc în acceptare, copiii învață să iubească;
Dacă trăiesc în aprobare, copiii învață să se placă pe sine;
Dacă trăiesc înconjurați de recunoaștere, copiii învață că este bine să ai un țel;
Dacă trăiesc împărțind cu ceilalți, copiii învață să fie generoși;
Dacă trăiesc în onestitate, copiii învață respectul pentru adevăr;
Dacă trăiesc în corectitudine, copiii învață să fie drepecți;
Dacă trăiesc în bunăvoință și considerație, copiii învață respectul;
Dacă trăiesc în siguranță, copiii învață să aibă încredere în ei și în ceilalți;
Dacă trăiesc în prietenie, copiii învață că e plăcut să trăiești pe lume.”*

Dorothy Law Nolte

UNESCO vede **INCLUZIUNEA** ca o abordare dinamică a răspunde pozitiv la diversitatea elevilor și de a privi diferențele individuale ca oportunități pentru îmbogățirea învățării. (UNESCO, 2005)

La baza educației incluzive este dreptul omului la educație, pronunțat în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948, care prevede: *Orice persoană are dreptul la educație ... educația trebuie să fie liberă, cel puțin în etapele elementare și fundamentale ... Educația trebuie să fie îndreptată spre dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Ea trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța și prietenia între toate*

popoarele, grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii. (Art. 26)

La fel de importante sunt prevederile Convenției cu privire la drepturile copilului (ONU, 1989), cum ar fi dreptul copiilor de a nu fi discriminați.

Incluziunea este văzută ca un proces de a răspunde la diversitatea nevoilor tuturor elevilor, prin creșterea implicării în învățare/ cultură/ comunitate, precum și prin reducerea excluziunii în și din educație. Ea implică modificări de conținut, abordări, structuri și strategii, cu o viziune comună pentru toți copiii din același interval de vârstă, având convingerea că responsabilitatea sistemului educațional este de a educa toți copiii. (UNESCO, 2005)

Incluziunea are ca obiectiv furnizarea de răspunsuri adecvate spectrului larg de nevoi în contexte educaționale formale și nonformale. În loc să fie o problemă marginală cu privire la modul în care unii elevi pot fi integrați în învățământul de masă, educația incluzivă este o abordare care analizează modul în care sistemele de educație și alte medii de învățare se pot transforma în scopul de a răspunde diversității elevilor. Acesta își propune ca atât cadrele didactice cât și elevii să înțeleagă diversitatea și să o privească ca pe o provocare și îmbogățire a mediului de învățare, mai degrabă decât ca pe o problemă. Incluziunea pune accentul pe oferirea de oportunități pentru participarea egală a persoanelor cu dizabilități (mentale, fizice, sociale, emoționale, etc.) ori de câte ori este posibil, în învățământul general, dar lasă deschisă posibilitatea de alegere personală pentru asistență specială și alte facilități.

Incluziunea este despre

- acceptarea diversității;
- implicare tuturor elevilor;
- copiii din școală care s-ar putea simți excluși;
- asigurarea accesului egal la educație;
- anumite prevederi, pentru anumite categorii de elevi, care să combată excluziunea.

Incluziunea NU este despre

- reforme ale învățământului special, ci despre reforme ale educației formale și nonformale;
- elevii cu nevoi speciale, ci despre îmbunătățirea calității educației pentru toți elevii;
- școlile speciale, ci despre oferirea de sprijin elevilor în școlile de masă;
- satisfacerea doar a nevoilor elevilor cu dizabilități;
- satisfacerea nevoilor unui copil în detrimentul altuia.

Incluziunea socială își propune să sprijine elevii dezavantajați și marginalizați să profite de oportunitățile globale. Se asigură că elevii au un cuvânt de spus în deciziile care le afectează viața și că aceștia se bucură de acces egal la educație, viață socială și spații fizice.

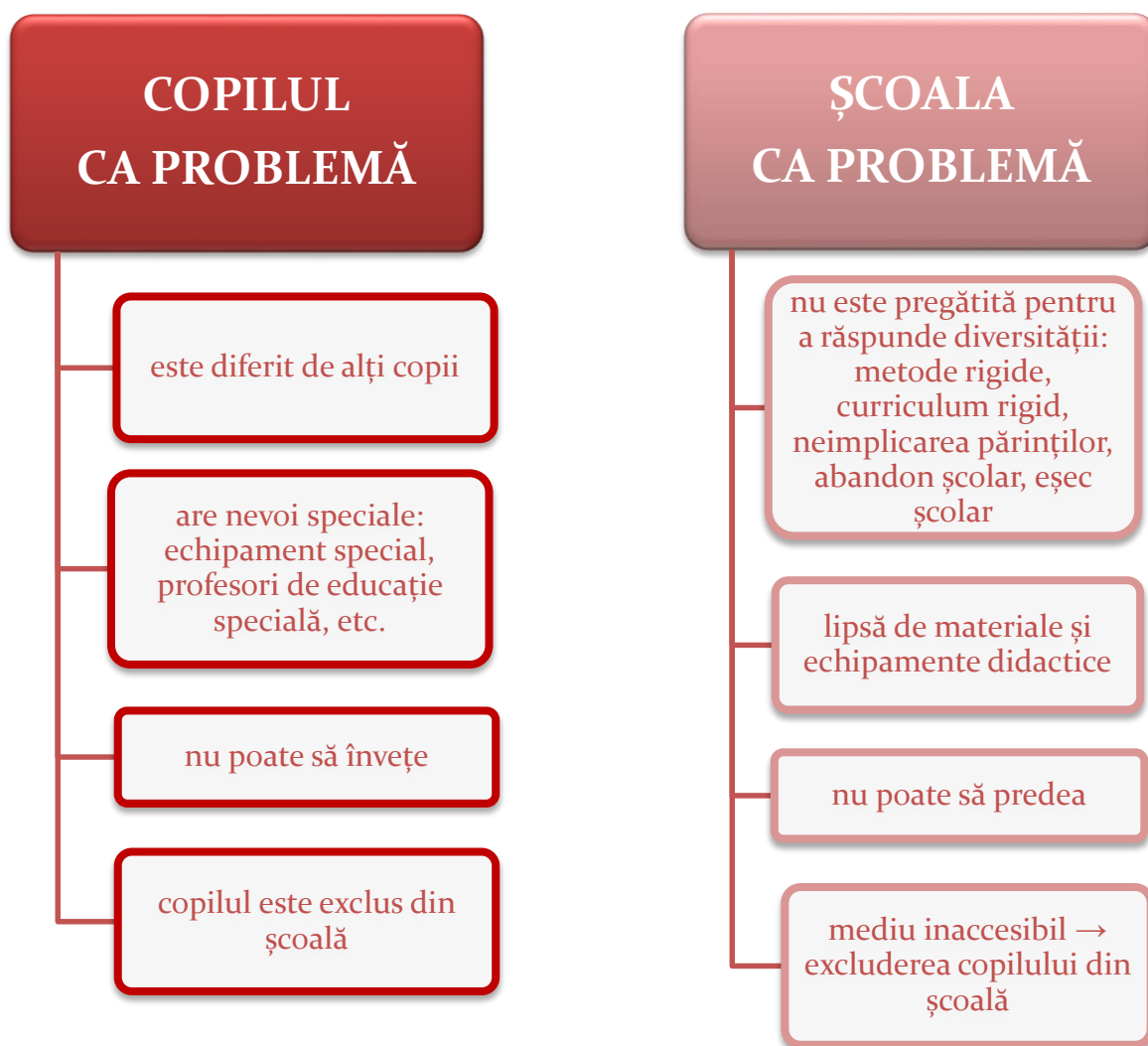
Incluziunea socială înseamnă respectarea drepturilor și statutului fiecăruia în cadrul unei comunități; fiecare persoană ar trebui să aibă posibilitatea de a participa într-un mod relevant în viața comunității din care face parte, și să se bucure de un tratament egal.

- *Incluziunea este un proces.* Aceasta înseamnă că, incluziunea trebuie să fie văzută ca o căutare fără sfârșit pentru a descoperi modalități mai bune de a răspunde diversității. Este vorba de a învăța cum să trăiești în diversitate și de a învăța cum să înveți din diversitate. În acest fel, diferențele ajung să fie văzute într-un mod pozitiv, ca un stimul al învățării, printre copii și adulți.
- *Incluziunea presupune identificarea și eliminarea barierelor.* În consecință, aceasta presupune colectarea, coroborarea și evaluarea informațiilor dintr-o varietate de surse, cu scopul de a planifica îmbunătățiri în teorie și practică. Este vorba de utilizarea dovezilor de diferite tipuri pentru a stimula creativitatea și rezolvarea a problemelor.
- *Incluziunea este despre prezența, participarea și atingerea scopurilor tuturor elevilor.* "Prezența" se referă la locul în care sunt educați copiii, precum și la modul în care participă, gradul de implicare; "participare" se referă la calitatea experiențelor lor și, prin urmare, trebuie să includă punctele de vedere ale elevilor înșiși; "atingerea scopurilor" se referă la rezultatele învățării în general, nu numai la teste sau examene.
- *Incluziunea acordă o atenție deosebită acelor grupuri de elevi care pot fi expuse riscului de marginalizare, excludere sau de eșec școlar.* Acele grupuri care sunt statistic cele mai "expuse riscului", sunt atent monitorizate, și, în cazul în care este necesar, se iau măsuri pentru a asigura prezența lor, participarea și educarea în sistemul de învățământ.

O perspectivă incluzivă asupra educației de calitate necesită asigurarea că oportunitățile de învățare contribuie la includerea eficientă a indivizilor și a grupurilor în structura mai largă a societății. Educația de calitate este, prin urmare, educație incluzivă, deoarece are drept obiectiv participarea deplină a tuturor elevilor. Teoriile constructive și trans-acționale subliniază faptul că învățarea poate fi îmbunătățită prin diversitatea elevilor implicați. Atitudinile cadrelor didactice și

toleranța sunt vehiculele pentru construirea unei societăți incluzive și participative. Concentrarea asupra calității educației în scopul creșterii gradului de incluziune implică identificarea de strategii pentru depășirea sau eliminarea obstacolelor din calea participării depline a tuturor indivizilor și grupurilor care se confruntă cu discriminare, marginalizare și excludere sau care sunt deosebit de vulnerabile.

Privind educația prin obiectivul incluziunii presupune trecerea de la a vedea copilul ca o problemă la a vedea sistemul de învățământ ca o problemă care poate fi rezolvată prin abordări incluzive.

Conceptul de diversitate înglobează acceptarea și respectul. Aceasta înseamnă a înțelege că fiecare individ este unic, și a recunoaște diferențele dintre noi. Diferențele pot fi de rasă, etnie, sex, orientare sexuală, statutul socio-economic, vârstă, abilități fizice, convingeri religioase, convingeri politice, sau alte ideologii. Conceptul de diversitate se referă la explorarea acestor diferențe într-un mediu sigur, pozitiv. Se referă la a-l înțelege pe celălalt și a merge dincolo de simpla toleranță, îmbrățișând și celebrând dimensiunile bogate ale diversității fiecărui individ.

Protejarea diversității este extrem de importantă deoarece prin valorificarea fără prejudecăți a indivizilor și grupurilor, precum și prin promovarea unui climat de echitate și respect reciproc societatea poate avansa.

"Diversitate" înseamnă mai mult decât simpla recunoaștere și/ sau tolerarea diferențelor. Diversitatea este un set de practici conștiente care implică:

- ✚ înțelegerea și aprecierea interdependenței umanității, culturilor și mediului natural;
- ✚ practicarea respectului mutual pentru calități și experiențe care sunt diferite de ale noastre;
- ✚ înțelegerea faptului că diversitatea include nu numai moduri de a fi, ci și modalități de cunoaștere;
- ✚ recunoașterea faptului că discriminarea personală, culturală și instituționalizată creează și susține privilegiile pentru unii în timp ce creează și susține dezavantaje pentru alții;
- ✚ construirea de alianțe, astfel încât să putem lucra împreună pentru a eradica toate formele de discriminare.

Diversitatea presupune, prin urmare, să te raportezi la acele calități și condiții care sunt diferite de ale tale și ale grupurilor cărora le aparții, dar sunt prezente la alte persoane și grupuri. Acestea includ, dar nu sunt limitate la vârstă, etnie, clasă, sex, abilități fizice, rasă, orientare sexuală, precum și statutul religios, mediul educațional, localizarea geografică, veniturile, starea civilă, statutul parental și experiența în muncă.

1.4. ROLUL PROFESORULUI, AL FAMILIEI ȘI AL COMUNITĂȚII

SITUAȚIE PROBLEMĂ

a) *Formatorul prezintă următoarea situație: **Profesorul organizează o excursie și are în clasă un elev în scaun rulant.** Care este rolul profesorului, al familiei și al comunității? Participanții împărțiți în 3 echipe vor răspunde la aceste întrebări și apoi vor prezenta soluțiile identificate. Discuții!*

b) *Fiecare echipă va avea sarcina să analizeze și să prezinte (coală flip-chart) rolul unuia dintre cei 3 factori în desfășurarea activităților nonformale. Discuții!*

Profesorii, părinții, comunitățile, autoritățile școlare, instituțiile care asigură formarea și dezvoltarea profesională, antreprenorii în educație se numără printre actorii care pot servi ca resurse valoroase în sprijinul incluziunii.

Unii dintre ei (profesorii, părinții și comunitatea) sunt mai mult decât o resursă valoroasă; ei reprezintă cheia sprijinirii tuturor aspectelor procesului de incluziune. Acest lucru implică dorința de a accepta și de a promova diversitatea și asumarea unui rol activ în viața elevilor, atât în școală cât și în afara ei. Mediul optim de învățare pentru incluziune depinde în mare măsură de relația dintre profesori, părinți, elevi și societate. În mod ideal, pentru a fi eficientă, incluziunea trebuie implementată atât în școală cât și în societate.

Persoanele implicate într-un proces de schimbare pot necesita o anumită presiune pentru a se schimba, dar schimbarea va fi eficientă numai când aceste persoane vor fi capabile și li se va permite să reacționeze pentru a-și forma propriile lor poziții cu privire la procesul de schimbare.

S-a arătat că atitudinile pozitive ale profesorilor față de incluziune depind în mare măsură de experiența lor cu elevii.

Un profesor eficient înțelege că rolul său implică „purtarea de pălării multiple” pentru a se asigura că ziua de școală decurge fără probleme și toți elevii primesc o educație de calitate:

Planificarea - în faza de planificare, cadrele didactice joacă roluri multiple. Ei sunt elevi, participând în mod constant la cursuri și la sesiuni de dezvoltare profesională pentru a afla cele mai bune practici și strategii actuale. Mulți dintre profesori colaborează în mod regulat între ei pentru a obține idei noi, analizează rezultatele și alte date pentru a ajuta la determinarea cursului acțiunilor lor și de a face modificări ori de câte ori este necesar. Cadrele didactice de asemenea proiectează planuri de activitate ținând cont de interesele și nevoile speciale ale fiecărui elev.

Implementarea - dacă în educația tradițională profesorii își desfășurau activitatea în fața clasei, transmițând conținuturile, astăzi, profesorii sunt facilitatori de învățare, oferindu-le elevilor informațiile și instrumentele de care au nevoie pentru a face față experiențelor de viață reale. Uneori, profesorii acționează ca și tutori, care lucrează cu grupuri mici de elevi sau lucrează cu elevii în mod individual. Profesorii joacă, de asemenea, rolul evaluatorilor, evaluează în mod constant abilitățile elevilor prin evaluări formale și nonformale, oferind sugestii de îmbunătățire.

Interacțiunea cu elevul - probabil cele mai importante roluri ale profesorilor implică interacțiunea cu elevii. Cadrele didactice trebuie să fie lideri, câștigând respectul elevilor și oferind un exemplu pozitiv. În același timp, profesorii trebuie să arate grijă și preocupare pentru elevi. Un profesor are puterea de a construi sau dărâma stima de sine a unui elev și de a face o bucurie unui elev sau de a-l "ruina" într-o clipă. Atunci când interacționează cu elevii, un profesor trebuie să aibă rolul unui consilier, unui părinte surogat, unui nutriționist și unuia care are la inimă cele mai bune interese pentru fiecare copil.

Discuția despre progresul unui elev și dificultățile pe care le întâmpină ar trebui să implice atât elevul cât și părinții lui.

Familia a fost dintotdeauna „prima școală a copilăriei”. Urmările educației primite în familie rămân toată viața. În familie, copiii își formează primele reprezentări și noțiuni despre mediul înconjurător, despre viață, despre relațiile umane; tot aici își conturează opinii morale, estetice,

intelectuale; aici își formează atitudini, dintre care cea mai importantă este atitudinea față de muncă, își dezvoltă trăiri emoționale, stări afective dintre cele mai însemnate.

O caracteristică specială a „primei copilării” este tendința de a imita. Iar „modelele” pe care le au la îndemână și pe care le imită sunt membrii familiei. De aceea, membrii familiei trebuie să constituie modele de comportament, demne de imitat de cei mici, ca și de cei mai mari. Familia trebuie să devină ceea ce este deja: celula de bază a societății și, cum s-a mai spus, „prima școală a vieții”.

Familia trebuie să-și exercite menirea de factor educațional, de influențarea creșterii și dezvoltării psiho-sociale a copilului pe tot parcursul anilor. Important este ca prin acest filtru să treacă tot ce-i ales, ce-i frumos, ce-i nobil, ce-i măreț; calități care să intre în conduita copilului, a tânărului.

Familia ocupa un loc aparte în sistemul instituțional al educației. Acțiunea ei pe întreaga perioadă a dezvoltării include și toate laturile formării personalității. Ea reprezintă unul din mediile de socializare și educare din cele mai complete datorită posibilităților ce le are de a-l introduce pe copil în cele mai variabile situații și de a acționa asupra lui prin cele mai complexe și firești mijloace. Influențele educative pe care familia le exercită asupra copiilor se pot manifesta fie direct - prin acțiuni mai mult sau mai puțin dirijate, fie indirect - prin modele de conduită oferite de către membrii familiei, precum și prin climatul psihosocial existent în familie.

Indiferent cât de bine i se predă unui copil la școală, participarea familiei, și, în unele cazuri, a comunității, este considerată indispensabilă în cazul în care se urmărește asigurarea faptului că educarea copilului este aplicată la domiciliu și în alte medii zilnice din viața reală.

Membrii familiei și comunitățile pot fi resurse importante - atunci când sunt informați, stimulați, încredințați și pregătiți în moduri eficiente.

Niciun efort nu este suficient pentru a sprijini și ghida părinții în activitatea cu copilul lor. Adesea, implicarea familiei celor mai marginalizați copii reprezintă o mare provocare pentru profesori.

Famiile și copiii ar trebui să se situeze în inima fiecărei comunități. Comunitățile în care are loc învățarea includ legături puternice de sprijin și o infrastructură solidă. În asemenea spații, locuitorii săi se află la intersecția a *trei cercuri de sprijin*.

Cercul cel mai apropiat familiei este cel al relațiilor de îngrijire - familia extinsă, prietenii, vecinii și colegii de slujbă, toți aceștia reprezentând prima lor sursă de suport. Familiile se îndreaptă către ei când au nevoie de o recomandare, de ajutor, de un sfat, de sprijin, etc. Familiile nu sunt izolate; au relații strânse cu cei care le pot furniza informații și resurse pentru a-i ajuta să-și rezolve problemele.

Al doilea cerc e constituit din grupul de susținere al instituțiilor de mare utilitate. Acesta conține școli, biserici, organizații ale comunității, biblioteci, centre de recreare, colegii, centre de sănătate, spitale și agenții de voluntari. Împreună îi ajută pe toți tinerii și pe familiile acestora să-și dezvolte talentele și interesele, precum și capacitatea de a învăța și de a aplica cunoștințele. Prin oferirea unei game extinse de servicii de prevenție și sprijin - servicii de sănătate pentru gravide, de îngrijire și de consiliere, de instruire în profesie - instituțiile respective permit împlinirea nevoilor familiilor.

Un al treilea cerc, mai îngust, conține servicii specializate de intervenție și tratament în situații de criză - bunăstarea copilului, susținerea venitului, justiția juvenilă, tratarea sănătății mintale, a celor ce iau droguri, precum și cele împotriva abuzului domestic - pentru a-i ajuta pe cei pentru care prevenția nu a fost suficientă. Furnizorii stabilesc împreună scopurile, pentru a se asigura că familiile și copiii primesc servicii de calitate, cât de mult e necesar, pentru a-și rezolva problemele.

ROLUL PROFESORILOR	ROLUL FAMILIEI	ROLUL COMUNITĂȚII
<ul style="list-style-type: none"> • să fie capabili să aleagă cele mai potrivite metode; • să identifice cele mai bune strategii de intervenție; • să fie capabili să includă în clasa lor orice copil; • să își adapteze predarea/ activitățile tuturor copiilor; • să creeze planuri individuale 	<ul style="list-style-type: none"> • să colaboreze cu școala; • să sprijine copilul atât la școală cât și în timpul liber; • să ofere modele de comportament pentru copii; • să se implice activ în desfășurarea activităților nonformale; 	<ul style="list-style-type: none"> • să asigure accesibilitatea (transport, fonduri, spații) • să desfășoare campanii de informare cu privire la persoanele cu dizabilități sau grupurile multiculturale și social dezavantajate; • să consilieze persoanele

<p>de intervenție;</p> <ul style="list-style-type: none"> • să planifice activități destinate tuturor; • să identifice nevoile speciale ale fiecărui elev în parte; • să își auto-evalueze permanent activitățile și să le îmbunătățească; • să colaboreze cu familiile copiilor și cu comunitatea de care aparțin; • să fie deschiși și focuși asupra rezolvării problemelor.		<p>afla în situații de risc și familiile acestora;</p> <ul style="list-style-type: none"> • să informeze persoanele cu nevoi speciale și familiile acestora cu privire la diferitele modalități de sprijin din societate.
---	--	--

EVALUARE!

Participanții sunt rugați să redea motivele pentru care ar organiza activități nonformale.

Motivele pentru care aș organiza activități nonformale sunt....

MODULUL 2

TIMP
ALOCAT

4 h → *teorie*
4 h → *practică*

La finalul cursului participanții vor capabili:

O₁ - să descrie caracteristicile generale ale elevilor cu diferite tipuri de dizabilități (mintală, fizică, autism, ADHD) și ale elevilor proveniți din grupuri multiculturale;

O₂ - să identifice nevoile speciale ale elevilor cu diferite tipuri de dizabilități (mintală, fizică, autism, ADHD) și ale elevilor proveniți din grupuri multiculturale;

O₃ - să identifice strategiile de bază utilizate în activitatea cu elevii cu nevoi speciale/ proveniți din grupuri multiculturale.

OBIECTIVE

KEYWORDS

formal, nonformal, informal, incluziune socială, diversitatea grupului, rolul profesorului, rolul familiei, rolul comunității

**2.1. CARACTERISITICILE GENERALE ALE ELEVILOR
CU DIFERITE TIPURI DE DIZABILITĂȚI
(MINTALĂ, FIZICĂ, AUTISM, ADHD) ȘI A CELOR
CARE PROVIN DIN GRUPURI MULTICULTURALE**

**LUCRUL PE
ECHIPE**

Participanții, împărțiți în 5 echipe, vor culege informații (puse la dispoziție prin intermediul cărților, internetului, articolelor) despre una dintre categoriile următoare:

- a) grupuri multiculturale și social dezavantajate;*
- b) deficiență mintală;*
- c) deficiență fizică;*
- d) autism;*
- e) ADHD.*

Participanții vor completa individual câte un tabel (fișa de lucru 1).

FIȘA DE LUCRU 1

Caracteristici

Nevoi

Educaționale / cognitive

Sociale / de comunicare

Autonomie personală / self management

Fizice

**LUCRUL PE
ECHIPE**

Participanții se regroupează în alte 5 echipe, astfel încât fiecare nouă echipă să conțină câte un participant din echipele anterioare. Fiecare echipă va completa (coală flip-chart), pe baza tabelelor individuale, un nou tabel general (fișa de lucru 2).

FIȘĂ DE LUCRU 2

Nevoi	Educaționale/ cognitive	Sociale/ de comunicare	Autonomie personală	Fizice
Deficiență fizică 				
ADHD 				
Grupuri multiculturale 				
Autism 				
Deficiență mintală 				

Dizabilitate fizică

Termenul de “dizabilitate motorie” se referă la deficiențe motorii, caracterizate de pierderea totală sau parțială a unei sau mai multor funcții sau abilități, ce limitează sau sunt limitate de mișcare și/sau postură. Acestea sunt rezultatul unor leziuni congenitale sau dobândite la nivel cortical, subcortical sau neuromotor.

Caracteristici generale:

- dificultăți în ceea ce privește atenția, memoria, percepția și gândirea abstractă;
- dificultăți în ceea ce privește autodeterminarea, controlul emoțional și luarea deciziilor;
- deficiențe legate de comunicare ce pot împiedica sau limita experiențele sociale- cu sau fără utilizarea tehnologiei asistive;
- dificultăți globale în privința autonomia și mobilitatea; restricții în participarea la activitățile din viața de zi cu zi sau la activitățile de petrecere a timpului liber, și anume în ceea ce privește mobilitatea, igiena personală, hrănirea, sport sau hobby-uri etc.;
- alterări sau deficiențe motorii, de postură, senzoriale;
- spasticitatea sau alte alterări ale tonusului muscular;
- distonie, atetoză sau ataxie;
- model reflex anormal;
- dificultăți de echilibru, stabilitate, coordonare și control a posturii;
- alte deficiențe funcționale (mers, șezut etc).

Nevoi:

Educaționale / Cognitive:

- limbaj concret și precis în sarcini;
- ritm alterat în realizarea sarcinii;
- stimulare senzorială;
- stimularea proceselor psihice: gândire, memorie, atenție, imaginație și dezvoltarea creativității;
- învățarea cu ajutorul tehnologiei asistive.

Sociale / Comunicare:

- dezvoltarea empatiei;
- dezvoltarea abilităților sociale;
- dezvoltarea unui sistem de comunicare.

Abilități personale/ self-management:

- dezvoltarea abilităților pentru desfășurarea activităților din viața de zi cu zi;
- dezvoltarea abilităților de adaptare la contexte diferite.

Fizice:

- dezvoltarea abilităților motorii, de postură și senzoriale;
- utilizarea dispozitivelor asistive.

Tulburarea hiperkinetică cu deficit de atenție este o tulburare mentală, de neuro-dezvoltare, ce afectează milioane de copii și se continuă deseori și la maturitate. ADHD include o combinație de probleme persistente precum dificultăți de menținere a atenției, hiperactivitate și comportament impulsiv.

Există trei tipuri de ADHD :

- a. Predominarea neatenției*
- b. Predominarea hiperactivității/ impulsivității*
- c. Mixt*

Caracteristici generale:

ADHD este o tulburare cronică ce afectează individul de-a lungul vieții. Un copil cu ADHD prezintă următoarele caracteristici:

a. Neatenție:

- dificultăți de concentrare, poate fi distras cu ușurință;
- nu observă detaliile;
- probleme de focusare și susținere a atenției;

- pare că nu ascultă;
- performanța depinde de sarcină;
- poate acorda o atenție mai bună unor activități care îi fac plăcere;
- prezintă dificultăți în planificarea, organizarea și realizarea sarcinilor la timp;
- probleme în învățarea unor lucruri noi;
- dificultăți de monitorizare și modificare a comportamentului în funcție de situații.

b. Hiperactivitate:

- pare că nu poate sta nemișcat (se zvârcolește pe scaun, se plimbă prin clasă, balansarea picioarelor, atinge totul);
- pare a fi veșnic agitat și neobosit;
- poate sări de la o activitate la alta;
- de multe ori încearcă să facă două lucruri în același timp.

c. Impulsivitate:

- nu gândește înainte de acțiune (își poate lovi un coleg de clasă atunci când este supărat sau frustrat);
- deseori răspunde înainte de terminarea întrebării;
- întrerupe și deranjează frecvent colegii, sau vorbește peste ei;
- dificultăți în așteptarea rândului în cadrul unui joc;
- nu se comportă civilizată în diverse contexte sociale;
- se auto-controlează cu dificultate, acționează nesăbuit sau spontan fără a se gândi la consecințe.

Nevoi:

Educaționale/ Cognitive:

- sarcini mici pe care le pot gestiona;
- pauze active;
- învățare activă- strategii didactice activ-participative;
- material didactic în funcție de interesul copilului;
- prezentări vizuale și auditive atrăgătoare;
- întrebări deschise.

Sociale/ Comunicare:

- atenție individuală;
- încurajări și feedback;
- reguli pentru un comportament adecvat;
- dezvoltarea abilităților de adaptare la comunitate;
- dezvoltarea competențelor pentru viața socială (folosirea transportului în comun, la cumpărături, vizite la muzee, etc.);
- dezvoltarea empatiei.

Abilități personale / Self-management:

- formarea și dezvoltarea deprinderilor de igienă personală;
- formarea și dezvoltarea deprinderilor de igienă vestimentară și a încălțămintei;
- formarea și dezvoltarea deprinderilor de organizare a spațiului personal.

Fizice:

- formarea și dezvoltarea motricității grosiere și fine;
- formarea și dezvoltarea coordonării oculo-motorii.

GRUPURI MULTI- CULTURALE

Multiculturalismul este un termen utilizat pentru caracterizarea revendicărilor morale și politice ale unor grupuri marginalizate, precum afro-americanii, femeile, LGBT, sau persoane cu dizabilități.

Teoriile contemporane ale multiculturalismului, tind să se centreze pe imigranți ce sunt minorități etnice și religioase (latini din SUA, musulmani din Europa), minorități naționale (catalani, basci, galezi), precum și pe popoarele indigene (nativi din America de Nord, Australia și Noua Zeelandă).

Caracteristici generale:

Grupurile multiculturale reprezintă o societate ce conține mai multe seturi de tradiții, mai multe culturi.

Termenul de multiculturalism este uneori folosit pentru a descrie o condiție a societății: mai exact este utilizat pentru a descrie o societate în care coexistă o varietate de culturi. Multe țări din lume sunt diverse din punct de vedere cultural. Modalitatea principală prin care o țară poate fi diversă din punct de vedere cultural o constituie existența unor diferite grupuri religioase, lingvistice sau rasiale.

- elevii prezintă diverse particularități - puncte forte sau puncte slabe, interese, dorințe, moduri de gândire;
- indivizii sunt influențați de obiceiuri, tradiții, atitudini, așteptări ale societății în care trăiesc;
- diversitatea religioasă este un fenomen larg răspândit în multe țări. India poate fi un astfel de exemplu; aici se găsesc șiiți, hinduși, buddhiști. În SUA avem mormoni, catolici, evrei, etc. Toate aceste grupuri se diferențiază unele de altele printr-o varietate de factori. Astfel, putem enumera de exemplu diverși zei venerați, sărbători publice, festivaluri religioase și norme de îmbrăcăminte.
- diversitatea lingvistică este un fenomen larg răspândit. În secolul XXI există peste 200 țări în lume și aproximativ 6000 limbi vorbite. Diversitatea lingvistică rezultă astfel din imigranți care se mută într-o țară unde nu se vorbește limba lor și din minorități naționale. Grupurile naționale minoritare sunt în țara respectivă de multă vreme, însă nu vorbesc aceeași limbă cu cei majoritari.
- o altă diversitate o constituie rasa de proveniență a grupului. Rasa este un concept social în sensul că ea reprezintă rezultatul indivizilor care acordă importanță socială unui set de caracteristici pe care ei le consideră că ies în evidență în înfățișarea fizică a unei persoane – culoarea ochilor, părului, structura osoasă, etc. Caracteristicile fizice creează un mediu multicultural doar atunci când grupurile se identifică puternic cu caracteristicile lor fizice și când caracteristicile fizice sunt social percepute ca ceva ce îi diferențiază puternic de celelalte grupuri.

Nevoi:

Educaționale/ Cognitive :

- achiziția scris-cititului, calcului aritmetic;
- dezvoltarea proceselor intelectuale precum rezolvarea problemelor, gândirea critică;
- adaptarea predării pentru stiluri de învățare “ distincte cultural”;
- introducerea unor idei și perspective multiculturale în curriculum;
- utilizarea materialelor, experiențelor, exemplelor etnice în cadrul activității de predare;
- învățarea prin colaborare;
- evaluarea să se poată realiza în limba maternă sau în combinație cu limba maternă și a doua limbă.

Sociale/ Comunicare:

- tehnici concrete pentru interacțiunea cu oameni ce sunt diferiți de ei (comunicare interculturală, relații interpersonale, atitudini, așteptări, preferințe, comportamente);
- dezvoltarea competențelor în vederea adaptării la societate;
- dezvoltarea competențelor lingvistice - limbă maternă, a doua limbă;
- să se aibă în vedere diferențele ce se nasc din diversitatea culturală și religioasă atunci când sunt pregătite activitățile de predare-învățare.

Abilități personale/ Self-management:

- dezvoltarea abilităților de gestionare a emoțiilor, sentimentelor;
- dezvoltarea abilităților pentru viața de zi cu zi (transport, cumpărături);
- înțelegerea de a acționa ca cetățeni ai comunității în vederea rezolvării problemelor.

Fizice:

- bună interacțiune profesor-elev, elevi-elevi;
- implicarea în diverse activități ce presupun lucru în echipă;
- securitate.

AUTISM

Autismul este o tulburare gravă a proceselor normale de dezvoltare care apar în primii doi ani de viață. Afectează limbajul, jocul, cogniția, dezvoltarea socială și abilitățile de adaptare, provocând întârzieri din ce în ce mai mari față de copiii de aceeași vârstă.

Tulburările pervazive de dezvoltare stabilite de Manualul de Diagnostic Statistic al Tulburarilor Mentale sunt:

- **Tulburarea Autistă** (tulburare neurologică ce se caracterizează prin dificultăți de învățare, probleme de vorbire și dificultăți de relaționare, comunicare și interacțiune socială);
- **Tulburarea Asperger** (descrie copii ce prezintă unele trăsături ale autismului, dar sunt extrem de dotați în unele domenii ale cunoașterii);
- **Tulburarea Dezintegrativă a Copilăriei** (tulburare invadantă a dezvoltării caracterizată prin existența unei perioade de evoluție normală a copilului în primii doi ani de viață, urmată de o pierdere clară, în decursul a câteva luni, a abilităților dobândite anterior);
- **Tulburarea Rett** (dezvoltarea unor deficite specifice multiple, urmând unei perioade de funcționare normală după naștere);
- **Tulburarea Globală (Pervazivă) de Dezvoltare** – inclusiv autismul atipic (termen folosit pentru descrierea copiilor ce prezintă unele trăsături ale autismului dar în cazul cărora problemele de comunicare și relaționare sunt mai puțin severe).

Caracteristici generale:

- **Deficit în interacțiunea socială:**

- impedimente marcante în utilizarea unor comportamente nonverbale cum ar fi privitul ochi în ochi, expresiile faciale, pozițiile corpului;
- eșecul în dezvoltarea unor relații caracteristice nivelului de dezvoltare;
- lipsa dorinței de a împărtăși plăcere, interese sau realizări cu alte persoane (de exemplu nu sunt arătate sau aduse obiectele de interes);
- lipsa reciprocității sociale sau emoționale.

- **Deficit în comunicare:**

- întârzierea sau lipsa totală a limbajului verbal (fără a fi însoțită de încercarea de a compensa această lipsă prin moduri alternative de comunicare cum ar fi gesturile sau mimarea);
- la indivizii cu un limbaj potrivit apare un impediment în abilitatea de a iniția sau susține o conversație cu ceilalți;
- limbaj stereotip și repetitiv sau limbaj idiosincratic;
- lipsa jocului variat și spontan sau a jocului social imitativ potrivit vârstei.

- **Modele repetitive ale comportamentului, intereselor sau activităților:**

- interes redus și anormal în intensitate sau concentrare;
- aderența aparent inflexibilă pentru un ritual specific și nefuncțional;
- maniere stereotipe sau repetitive (de exemplu fâlfâirea sau răsucirea mâinii sau a degetului, sau mișcări complexe ale întregului corp);
- preocupări insistente pentru părți ale obiectelor.

- Persoanele cu autism pot experimenta și **dificultăți senzoriale**, precum o sensibilitate crescută sau redusă la lumină, sunet, culoare, miros, gust sau atingere.

Nevoi:

Educaționale / Cognitive:

- sarcini clar structurate;
- limbaj concret și precis în descrierea sarcinii de lucru;
- creșterea timpului alocat sarcinii;
- rutina în planificarea zilnică;
- nivel scăzut de stimuli;
- ajutor vizual.

Social / Comunicare:

- nivel scăzut de stimuli;
- timp mult mai mare pentru a se familiariza cu schimbările din rutină;
- algoritmi pentru înțelegerea comportamentului adecvat în context social;
- ajutor în recunoașterea emoțiilor;
- timp și spațiu personal.

Abilități personale/ Self-management:

- ajutor în organizarea și structurarea abilităților /cunoștințelor existente. În plus, trebuie reținut faptul că cea mai eficientă cale de acțiune în cazul persoanelor cu autism îl constituie intervenția timpurie și specializată. Se are în vedere dezvoltarea abilităților de a face față provocărilor individuale cu care se confruntă.
- reducerea anxietății: elevii cu tulburări din spectrul autist pot prezenta un nivel ridicat al anxietății și stresului, cu precădere într-un mediu social. Dacă un elev manifestă un comportament agresiv, este important să recunoaștem impactul stresului și anxietății. Pregătirea elevilor pentru situații noi, precum scrierea unor povești sociale pot reduce anxietatea. Predarea unor concepte sociale și emoționale pot crește capacitatea elevului de a-și controla comportamentul.

Fizice:

- structurarea și organizarea programului școlar – spațiu/ timp/ mobilier/ orar;
- desensibilizare;
- siguranță.

Elevii cu TSA necesită adesea adaptări ale procesului de învățare, mediului de lucru, spațiului de locuit cu scopul reducerii anxietății:

- ✓ *ajutor vizual*: unii elevi învață mai bine atunci când văd ceea ce au de făcut, întrucât pot înțelege mai bine materialul astfel prezentat. Orele vizuale îi ajută să înțeleagă mai bine programul din ziua respectivă. Unii dintre ei pot prezenta dificultăți în trecerea de la o oră la alta, iar acest orar vizual le diminuează astfel stresul provocat.
- ✓ *structură și rutină*: elevii cu tulburări din spectrul autist nu pot face față unui mediu haotic, imprevizibil. Profesorii le pot asigura suport cu ajutorul orarelor și descrierea pașilor unei activități sau printr-o structurare foarte clară a spațiului clasei.
- ✓ *lucrul în perechi*: cercetările au demonstrat că lucrul în perechi poate fi benefic în cazul lucrului cu elevi autiști. Acești elevi nu au probleme doar în domeniul comunicării, ci și în cel al socializării. Facilitând interacțiunea între colegi, profesorii îi pot ajuta să își facă prieteni, iar aceștia la rândul lor îi pot ajuta să facă față problemelor lor. Astfel se pot integra mai bine în școlile de masă.

- ✓ *asistent al profesorului (umbră)*: un asistent la clasă poate fi în beneficiul elevului cu autism. Acesta îi poate acorda elevului indicații mai elaborate pe care profesorul nu ar avea timp să le dea. Astfel, elevul poate să rămână la același nivel cu restul clasei. Cu toate acestea, mulți spun că elevii care lucrează unu-la-unu pot deveni dependenți de cei care le oferă ajutorul, îngreunând astfel mai departe obținerea independenței.

DEFICIENȚĂ MINTALĂ

Deficiența mintală este înțeleasă ca o deficiență globală ce influențează semnificativ adaptarea socio-profesională, gradul de competență și autonomie personală și socială, afectând întreaga personalitate: structura, organizarea, dezvoltarea intelectuală, afectivă și psihomotrică.

Deficiența mintală este o tulburare de neurodezvoltare caracterizată prin afectarea generalizată și semnificativă a funcțiilor intelectuale și adaptative. Aceasta este caracterizată printr-un IQ sub 70, și de întâzieri în două sau mai multe dintre comportamentele adaptive care afectează viața de zi cu zi. În timp ce determinarea coeficientului de inteligență este încă relevant și important în evaluarea nivelului de handicap intelectual, noul DSM-V adaugă un alt criteriu de diagnostic. Profesioniștii din domeniul sănătății mintale trebuie să ia în considerare capacitățile persoanei în 3 domenii: conceptual, social și abilități practice de viață.

Clasificare:

- **Intelect liminar:**
  - QI 70-80
  - rămân la nivelul clasei 5 sau 6
  - dificultăți în achiziția scris-cititului, calcului aritmetic
  - tulburări de comportament
  - integrarea școlară este posibilă în condițiile diferențierii și individualizării curriculumului

- **Deficiență mintală ușoară:**
  - QI 50-70
  - capabili să învețe abilități practice de viață
  - nu prezintă malformații somatice
  - vârstă mintală 7-9 ani
  - recuperabili pe plan școlar, profesional și social
- **Deficiență mintală moderată:**
  - QI 35-49
  - întâzieri motorii , de vorbire
  - pot comunica prin modalități simple, de bază
  - prezintă malformații somatice
  - pot învăța deprinderi de bază în ceea ce privește siguranța sau sănătatea
  - se pot deplasa singuri în spații apropiate/cunoscute
  - pot desfășura activități de auto-îngrijire
- **Deficiență mintală severă:**
  - QI 20-34
  - întâzieri considerabile în dezvoltare
  - abilități scăzute de comunicare
  - pot învăța rutina zilnică
  - capabili să învețe activități simple de auto-îngrijire
  - nevoie de supervizare directă în diverse situații sociale
- **Deficiență mintală profundă:**
  - QI sub 20
  - înregistrează întâzieri semnificative în toate ariile de dezvoltare
  - prezintă anormalități fizice și congenitale
  - necesită supraveghere permanentă
  - necesită ajutor în activitățile de auto-îngrijire

Caracteristici generale:

- copilul normal crește fizic și mintal în același ritm, pe când la deficientul mintal acest sincronism nu există;
- decalajul dintre vârsta mintală și cea cronologică crește progresiv;
- dezvoltarea sub limită a unor aspecte ale activității psihice, concomitent cu dezvoltarea peste limită a altor aspecte ale psihismului copilului cu deficiență mintală;
- câmp perceptiv îngust ce afectează orientarea în spațiu;
- dificultăți în realizarea structurilor perceptiv-motrice de bază - greutate, formă, culoare;
- lipsa/ distorsiunea reprezentărilor;
- gândire profund afectată- inflexibilitatea activităților cognitive, gândire rigidă și reproductivă, nu operează cu abstractizări și generalizări;
- incapacitatea de a fixa sau organiza într-o manieră eficientă elementele unei sarcini de lucru; nu pot rezolva singuri probleme, își concentrează atenția asupra aspectelor irelevante ale activității;
- dificultăți în primirea, stocarea și reproducerea informației, fidelitate redusă a memoriei, memorie mecanică;
- lipsa imaginației și creativității;
- comunicare afectată ca urmare a dezvoltării întârziate a limbajului, unii sunt nonverbal; nu își pot organiza și coordona activitatea doar pe comandă verbală; utilizează stereotipii în comunicare;
- nu își concentrează atenția pe o perioadă îndelungată;
- imaturitate afectivă;
- personalitate fragilă.

Nevoi:

Educaționale/ Cognitive:

- stimulare polisenzorială (suport senzorio-perceptiv);
- formarea și dezvoltarea structurilor perceptiv-motrice (formă, culoare, greutate, mărime);
- stimularea proceselor psihice:

- a. gândirea (analiză și sinteză, comparare și clasificare, rezolvarea problemelor);
  - b. memoria (activități practice);
  - c. atenție (creșterea timpului de focusare și stabilitatea atenției);
  - d. imaginația și creativitatea (suport senzorio-perceptiv);
- oferirea modelului în vederea realizării sarcinii de lucru;
  - descrierea etapelor de lucru necesare realizării sarcinii (suport vizual);
  - demonstrarea modalității de lucru în realizarea produsului finit.

Social/ Comunicare:

- formarea și dezvoltarea unor atitudini și reguli de comportament civilizate;
- formarea și dezvoltarea abilităților în vederea adaptării la viața socială;
- formarea comportamentelor independente în situații de transport, cumpărături, vizite, excursii, vizionare spectacole, etc.;
- dezvoltarea unui sistem de comunicare (verbal/ nonverbal);
- stimularea limbajului;
- dezvoltarea vocabularului;
- învățarea scris-cititului.

Autonomie personală / self-management:

- formarea și dezvoltarea deprinderilor de igienă sanitară;
- formarea și dezvoltarea deprinderilor de igienă alimentară;
- formarea și dezvoltarea deprinderilor de igienă vestimentară și a încălțăminteii;
- formarea și dezvoltarea deprinderilor de întreținere și igienizare a spațiului de locuit (sala de clasă, camera copilului, etc.).

Fizice:

- formarea și dezvoltarea motricității grosiere și fine;
- fixarea schemei corporale și a lateralității;
- formarea și dezvoltarea coordonării oculo-motorii;
- operarea cu elemente cunoscute din mediu.

2.2. STRATEGII DE BAZĂ UTILIZATE ÎN ACTIVITATEA CU ELEVII CU NEVOI SPECIALE / CARE PROVIN DIN GRUPURI MULTICULTURALE

TEATRU FORUM

Se refac grupurile inițiale de la 2.1. Fiecare grup va juca un scurt moment (cca 3-5 min.): o situație negativă care va avea ca actor principal o persoană care aparține categoriei pe care a studiat-o. La finalul scenetei, se vor discuta diferite strategii de intervenție astfel încât să se transforme într-o situație pozitivă. Se va alege una care va fi jucată, spectatorii putând lua locul actorilor în scopul modificării scenetei (actorul principal nu poate fi înlocuit). Discuții!

Strategia didactică reprezintă un sistem complex și coerent de mijloace, metode, materiale și alte resurse educaționale care vizează atingerea unor obiective.

Strategia ocupă un loc central în cadrul unei activități, deoarece proiectarea și organizarea activității se realizează în funcție de decizia strategică a profesorului. Ea este concepută ca un scenariu complex în care sunt implicați actorii (elevii, profesorii, etc.), condițiile realizării, obiectivele și metodele vizate. Strategia prefigurează traseul metodic cel mai potrivit, cel mai logic și mai eficient pentru abordarea unei activități (astfel se pot preveni erorile, riscurile și evenimentele nedorite care pot interveni în desfășurarea activității).

Componentele strategiei didactice:

- ✚ forma de organizare a activității
- ✚ metodele
- ✚ mijloacele

✚ obiectivele operaționale

Caracteristicile strategiei didactice:

- a) plasează în centrul activității actorul principal / grupul țintă;
- b) raționalizează și adaptează activitatea în funcție de particularitățile psiho-indivduale;
- c) presupune combinarea contextuală, originală, unică uneori a elementelor cheie în desfășurarea unei activități.

Atunci când aleg o anumită strategie, profesorii trebuie să țină cont de capacitățile și de abilitățile elevilor , trebuie să acorde o atenție deosebită intereselor și motivației acestora. Fiecare elev este capabil să se implice într-o activitate, să coopereze cu ceilalți și să învețe lucruri noi dacă îi sunt oferite uneltele și sprijinul de care are nevoie. De aceea, opțiunea pentru o strategie trebuie să pornească de la cunoașterea particularităților de dezvoltare și de la identificare nevoilor elevilor.

EVALUARE!

Participanții sunt rugați să realizeze propriile hărți

conceptuale după cum urmează:

1. să traseze conturul propriei mâini pe o coală de hârtie
2. să scrie *“Incluziune”* în centru
3. fiecărui deget îi este atribuită o întrebare-cheie; pot răspunde fie utilizând propoziții scurte, fie cuvinte-cheie. Întrebările sunt următoarele:
  - a. *De ce este importantă incluziunea?*
  - b. *Cum pot facilita incluziunea copiilor cu nevoi speciale în clasa mea?*
  - c. *Ce fel de strategii voi utiliza în practică?*
  - d. *Cine este rețeaua mea de suport?*
  - e. *Care sunt actorii principali ai grupului meu țintă?*

MODULUL 3

TIMP
ALOCAT

5h → *teorie*
3h → *practică*

La finalul cursului participanții vor fi capabili:

- O₁ - să analizeze tipuri de comportamente în cadrul grupului.*
- O₂ - să descrie metodele activ-participative.*
- O₃ - să dea exemple de activități nonformale.*

OBIECTIVE

KEYWORDS

dinamica grupului, teoria lui Tuckman, stadiile de dezvoltare ale grupului, metode activ-participative.

3.1. DINCAMICA GRUPURILOR. TEORIA LUI TUCKMAN

PowerPoint: Teoria lui Tuckman

Bruce Tuckman introduce în 1965 un model de dezvoltare a grupurilor alcătuit din patru stagii. Aceste stagii sunt: formarea, furtuna, normarea, obținerea performanței. Ulterior o a cincea etapa este adăugată teoriei, respectiv încheierea. Tuckman subliniază că toate aceste faze sunt necesare și inevitabile pentru ca grupul să se dezvolte, să facă față provocărilor, să abordeze problemele, să găsească soluții, să planifice munca și să ofere rezultate.

Modelul lui Tuckman ne explică că pe măsură ce echipa crește în maturitate și abilități, se stabilesc relații, iar liderul trebuie să își schimbe stilul de leadership. Începând cu un stil de direcționare, trecând la unul de antrenare a echipei, apoi participare, și terminând cu delegarea și aproape un stil de desprindere.

Modelul este utilizat în aproape toate ariile ce necesită lucru în echipă. Educația, atât cea formală cât și cea nonformală, este mereu folosită în grupuri ce au nevoie să performeze ca o echipă disciplinată, să îndeplinească obiective comune - realizând un mediu de suport pentru învățare. Din acest motiv, teoria este larg răspândită în educație, dar și printre specialiștii ce se ocupă de educarea copiilor.

Stadiile dezvoltării grupului:

1. Formarea

În acest stadiu grupul se întâlnește și începe să se formeze. Membrii echipei se simt străini, unii pot fi anxioși și pot găsi dificil lucrul în cadrul echipei. În același timp însă, oamenii sunt în general

nerăbdători să înceapă lucrul în cadrul noului grup. Atenția este centrată pe cunoașterea membrilor echipei, subiectele ce pot duce la un conflict sunt de regulă evitate.

Grupul este extrem de dependent de un lider, și există posibilitatea ca echipa să nu poată să treacă la un nou stadiu dacă leaderul nu își asumă înalta responsabilitate de a-i ajuta pe membrii grupului să se cunoască (exerciții de lucru în echipă), căderea de comun acord asupra aranjamentelor de lucru și stabilirea obiectivelor inițiale pentru lucrul împreună. În cadrul unui grup de elevi, obiectivul ar putea fi să termine semestrul cu rezultate foarte bune, etc.

2. Furtuna

În cadrul acestui stadiu, persoanele se cunosc între ele și încep să-și găsească locul și rolul în cadrul echipei. Oamenii sunt mult mai dornici să-și exprime propriile gânduri și sentimente, simt o presiune mai scăzută în reținerea ideilor ce nu sunt considerate opinii comune. Acest lucru ar putea duce la o situație de conflict. Unii membri mai activi îi pot lăsa neobservați pe cei mai tăcuți. Ar putea să apară răbufniri, diferitele grupuri și indivizi se pot lupta pentru putere. Deși claritatea scopului crește, membrii grupului nu pot lua cu ușurință decizii. În mod tipic, această fază este una nereproductivă în ceea ce privește munca.

Rolul liderului este foarte proeminent și în acest stadiu - toată lumea are nevoie să fie ascultată, uneori este nevoie de mediere pentru a crea compromisuri. Focusarea pe obiective comune ar putea fi una din strategiile de a depăși acest stadiu. Dacă acest stadiu nu este gestionat corect, există posibilitatea ca grupul să nu-l depășească pentru o perioadă îndelungată.

3. Normarea

În acest stadiu, grupul a ajuns deja la un acord în ceea ce privește cum să se lucreze în echipă, rolurile și responsabilitățile sunt clare și acceptate de toți. Deciziile importante sunt luate de comun acord. Deciziile mai mici pot fi delegate individual sau grupuri mici de lucru din cadrul echipei. Membrii grupului simt că sunt uniți și sunt dispuși să renunțe la ambițiile proprii pentru binele grupului. Grupul se simte bine împreună, se fac glume, se pot pune porecle. În ceea ce privește munca, acest stadiu este extrem de productiv.

Grupul nu mai are nevoie de un leadership puternic. Pentru trecerea la noul stadiu, liderul grupului (profesorul) poate și trebuie să acorde din ce în ce mai multă responsabilitate grupului pentru gestionarea sarcinilor.

4. Performanța

În cadrul acestui stadiu, grupul înțelege foarte bine obiectivele și are o viziune foarte clară asupra modului în care acestea pot fi atinse. Membrii grupului au grijă unii de alții și deseori descriu echipa ca pe o familie. Orice neînțelegere sau diferențe de opinie sunt rezolvate într-un mod constructiv. Acest stadiu este unul extrem de eficient.

Grupul nu mai trebuie să fie instruit sau asistat. Dacă liderul încearcă acest lucru, s-ar putea isca un conflict între grup și lider. Liderul trebuie să fie un membru egal în echipă, iar sarcina lui principală este aceea de monitorizare a procesului de lucru. Dacă grupul are nevoie de asistență la nivel personal sau de grup, de regulă, fiecare membru își asumă această responsabilitate.

5. Încheierea

La un moment dat, lucrul în cadrul grupului se va sfârși - poate pentru că obiectivele au fost îndeplinite (uneori grupul își poate stabili obiective noi pentru în faza de funcționare și încheiere pentru a lucra în continuare împreună) sau pentru că timpul de lucru împreună s-a scurs (vacanță de vară, sfârșit de școală). Dacă grupul a atins stadiul de performanță, despărțirea poate fi dureroasă pentru membrii echipei. Ei pot experimenta anxietate sau insecuritate. Dar în același timp și stări de mare satisfacție ca urmare a îndeplinirii obiectivelor comune. Productivitatea scade, energia este îndreptată către gestionarea relațiilor inter și intrapersonale.

Liderul trebuie să-și asume rolul de pregătire a echipei de despărțire. Membrii echipei au nevoie de recunoaștere.

Toate grupurile au potențialul de a trece prin toate fazele de mai sus. Cu toate acestea, dacă sarcinile de la fiecare nivel nu sunt atinse, grupul nu va trece mai departe către noul stadiu. Se întâmplă deseori ca grupurile să rămână la primele două stadii.

Sprijinul și leadershipul sunt necesare pentru a trece mai departe. Este important de observat că dacă un nou membru este introdus în echipă (lider sau membru), grupul revine la primul stadiu, iar tot procesul se reia.

	SENTIMENTE	COMPORTAMENTE	SARCINI ÎN ECHIPĂ	ROLUL LIDERULUI GRUPULUI
Formare	<ul style="list-style-type: none"> - bucuria de a face parte din echipă - așteptări pozitive - anxietate - dorința de acceptare 	<ul style="list-style-type: none"> - multe întrebări - pasivitate - evitarea subiectelor serioase 	<ul style="list-style-type: none"> - cunoașterea membrilor echipei - obiective comune - împărțirea rolurilor în echipă 	<p><u>Stil:</u> asigurarea direcției</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții pentru îmbunătățirea lucrului în echipă - crearea unor înțelegeri comune - ajutor în formularea obiectivelor comune
Furtuna	<ul style="list-style-type: none"> - frustrare - griji că nu vor fi îndeplinite obiectivele 	<ul style="list-style-type: none"> - dezbateri - critici aduse celorlalți - exprimarea gândurilor ce nu sunt comune pentru grup 	<ul style="list-style-type: none"> - concentrarea atenției - testarea limitelor grupului - clarificarea rolurilor în cadrul grupului 	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Stil:</u> antrenor - mediere - ajutorarea tuturor în exprimarea ideilor proprii - evidențierea punctelor forte individuale
Normarea	<ul style="list-style-type: none"> - confort în exprimarea propriilor idei - acceptare - sentiment de apartenență la grup 	<ul style="list-style-type: none"> - critică constructivă - împărtășirea ideilor - rezolvarea problemelor - asumarea responsabilității în îndeplinirea obiectivelor - mici glume, porecle 	<ul style="list-style-type: none"> - îndeplinirea obiectivelor comune 	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Stil:</u> participare - reducerea rolului liderului - delegarea de responsabilități în cadrul grupului - asigurarea unui suport în vederea evaluării procesului desfășurat în cadrul grupului
Performanța	<ul style="list-style-type: none"> - satisfacție - atașament față de echipă - încredere în forțele proprii 	<ul style="list-style-type: none"> - prevenirea și rezolvarea problemelor - aprecierea diferențelor - celebrarea spontană a succesului 	<ul style="list-style-type: none"> - efort suplimentar pentru îndeplinirea obiectivelor comune - îmbunătățirea dezvoltării echipei 	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Stil:</u> delegare - observarea procesului general

Încheierea	<ul style="list-style-type: none"> - anxietate - griji - tristețe - satisfacție pentru îndeplinirea obiectivelor echipei - confuzie 	<ul style="list-style-type: none"> - concentrare mai mare sau mai mică asupra obiectivelor - concentrarea atenției asupra relațiilor personale 	<ul style="list-style-type: none"> - pregătirea grupului pentru despărțire - finalizarea sarcinilor 	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Stil</u>: susținere - rolul liderului crește iar - sprijin în evaluare - pregătirea grupului de despărțire
-------------------	--	--	---	--

Fiecare participant se gândește la ce nivel se află elevii din propria clasă și ce poate să facă pentru a îmbunătăți situația.

Formatorul stabilește 5 zone corespunzătoare fiecărui nivel din teoria lui Tuckman iar participanții se vor grupa în funcție de aceste niveluri, apoi își vor împărtăși motivele pentru care consideră că elevii lor se află la acest nivel. Discuții.

3.2. METODE ACTIV-PARTICIPATIVE

În legătură cu metodele utilizate pe parcursul cursului de către formatori: metoda favorită, apoi caracteristici ale metodelor utilizate. Formatorul notează atât metodele cât și caracteristicile acestora.

În continuare, participanții vor oferi exemple de metode pe care le-au utilizat în activitatea lor.

*Nu există urmă de îndoială că
toate cunoștințele noastre încep cu experiența.*

Immanuel Kant

Cea mai mare diferență dintre educația formală și cea nonformală o reprezintă metoda pe care o utilizăm. Metoda este un instrument ce ne ajută să ne atingem obiectivele. Răspunde la întrebarea *Cum?*

*Orice metodă este rezultatul intersecției dintre diferiți factori,
astfel educația va rămâne mereu o artă:
arta de a adapta, la o situație precisă,
indicațiile metodologice date de cărți.*

Gaston Mialaret

Prin utilizarea metodelor activ-participative, sperăm ca elevii să înțeleagă mai bine cunoștințele predate, dar să îi și motiveze. Implicarea elevului în învățare este esențială. Mai mult, utilizând o varietate de tehnici de predare putem ajuta elevii să înțeleagă lumea în care trăiesc. Profesorul trebuie să fie un bun facilitator, să monitorizeze și să susțină dinamica grupului. Modelarea este o strategie instrucțională în care profesorul demonstrează elevilor un concept nou sau o nouă abordare în învățare – prin observare. Simpla lectură despre diverse concepte științifice sau explicarea lor de către profesor nu este suficientă. Cercetările ne arată că modelarea poate fi utilizată la toate disciplinele, clase, sau nivel de abilități. Utilizarea acestui tip de instruire, încurajează învățarea.

În ultimele decenii interesul pentru metodele activ – participative a crescut. Sunt numite metode activ-participative acele metode ce încurajează motivarea elevilor, le focusează atenția, le captează atenția pe parcursul lecției. Astfel, copilul își va folosi imaginația, creativitatea, înțelegerea, memoria etc. Aceste metode pun în evidență învățarea prin acțiune.

Metodele activ-participative plasează elevii în postura de cercetător, făcându-l să descopere singur conținutul învățării. Cele mai bune strategii sunt cele bazate pe descoperirea individuală.

	STRATEGII TRADIȚIONALE	STRATEGII ACTIV-PARTICIPATIVE
Rolul elevului	<ul style="list-style-type: none"> - acceptă într-un mod pasiv conținuturile învățării - memorează și reproduce conținuturile învățării - lucrează singur 	<ul style="list-style-type: none"> - analizează activ conținuturile învățării - cooperează în realizarea sarcinilor - lucrează în perechi/grupuri
Rolul profesorului	<ul style="list-style-type: none"> - utilizează o abordare frontală - dictează propriile idei - nu promovează munca în echipă 	<ul style="list-style-type: none"> - este un partener în învățare - ajută elevii să înțeleagă
Modul de învățare	<ul style="list-style-type: none"> - învățarea are la bază memorarea și reproducerea - promovează competiția și ierarhizarea între elevi 	<ul style="list-style-type: none"> - învățarea are la bază dezvoltarea competențelor și abilităților - promovează cooperarea între elevi

Aceste metode stimulează interesul pentru cunoaștere, facilitează contactul nemijlocit cu mediul, promovează socializarea. Promovează relațiile dintre elevi, înțelegerea, acceptarea și respectul.

Obiectivele metodelor activ-participative:

- ✓ promovează incluziunea educațională și socială;
- ✓ stimulează motivarea învățării;
- ✓ promovează o atitudine pozitivă față de educație;
- ✓ promovează relații bune între elevi.

Exemple de metode activ-participative:

- Dezbateri
- Cele patru colțuri
- Brainstorming
- Spider-map
- Starbursting
- Simularea
- Joc de rol
- Turul galeriei
- Teatru forum
- Interviu
- Jocuri
- Fish-bowl

3.3. ACTIVITĂȚI NONFORMALE

LUCRU PE ECHIPE

Participanții vor viziona filmulețe sau fotografii cu diferite tipuri de activități. Apoi, toți participanții împărțiți în 6 echipe, vor trage la sorți un anumit tip de activitate nonformală (muzică, dans, dramă, pictură, modelaj, sport). Fiecare echipă va organiza o activitate nonformală pentru ceilalți participanți.

Artă (muzică, dans, pictură, literatură, fotografie, cinema, olărit, modelaj): arta conduce la exprimarea creativității - libertate de exprimare a emoțiilor, gândurilor - astfel promovează bunăstarea psihologică, emoțională și socială.

Sportul pentru toți: sportul poate fi un mijloc care stimulează mișcarea, implicarea activă în desfășurarea unei activități. Conceptul de *sport pentru toți* este esențial în dezvoltarea activităților pentru toți și cu toți, în promovarea unor oportunități egale.

Natura: educarea în și prin natură permite elevilor să aibă oportunități variate de interacțiune. Contactul direct cu natura promovează procesul de auto-descoperire și posibilitatea de auto-exprimare într-un mediu variat, bogat. Astfel de medii sunt pline de stimuli proprioceptivi și senzoriali, medii în care elevi pot desfășura numeroase activități.

Abilități de viață socială: dezvoltarea abilităților sociale promovează adaptarea la diferite situații din societate. În ceea ce privește rolul de cetățean, cel mai important concept se învârtă în jurul: justiției, drepturilor, libertății, egalității,

democrației, multiculturalismului. Dezvoltarea aptitudinilor personale și sociale, auto-determinarea și împuternicirea, sunt necesare pentru dezvoltarea unei personalități echilibrate, adaptată la mediu.

Activități cotidiene: este important să promovăm cel mai mare grad de independență pe cât posibil utilizând adaptări și strategii. Cu ajutorul acestor activități din viața de zi cu zi se ajunge la o calitate a vieții mult mai bună.

Învățarea în mediu virtual: mediul virtual facilitează diversificarea oportunităților de învățare printr-o mediere virtuală între învățare și joc. Astfel, pot fi create activități individualizate pentru un elev sau grup de elevi, utilizând modalități interactive de descoperire - mediul tehnologic și virtual. În unele cazuri, utilizarea tehnologiei este vitală - în mod special atunci când vine vorba de calitatea participării - asigurând o oportunitate și un rol activ în toate contextele tuturor celor care în alte condiții nu ar avea.

EVALUARE!

Formatorul le solicită participanților să noteze cele mai importante 5 întrebări cu privire la acest modul.

MODULUL 4

TIMP
ALOCAT

5h → *teorie*

7h → *practică*

La finalul cursului participanții vor capabili:

- O₁ - să planifice activități nonformale;
- O₂ - să implementeze activități nonformale;
- O₃ - să evalueze activități nonformale;
- O₄ - să revizuiască rezultatele activităților nonformale.

OBIECTIVE

KEYWORDS

activități nonformale, planificare, implementare, evaluare, revizuire.

4.1. PLANIFICAREA ACTIVITĂȚILOR NONFORMALE

LUCRU PE ECHIPE

Participanții, grupați în aceleași echipe ca la 3.3., vor identifica etapele pe care le-au urmat atunci când au planificat activitatea nonformală. Vor întocmi o listă cu elementele cheie de care trebuie să se țină seama atunci când planifici o activitate. Fiecare grup își va prezenta ideile, iar formatorul va nota. Discuții!

DESCRIEREA CÂMPURILOR FORMULARULUI

CATEGORIE	DESCRIERE
Numele activității	Numele activității/ al jocului
Tipul activității (domeniu)	Arte (muzică, dans, drama, pictură, literatură, fotografie, cinema, olărit, modelaj), sport pentru toți, natură, abilități de viață socială (roluri sociale), activități cotidiene, învățarea în mediu virtual sau alt tip de activitate
Obiective (dezvoltarea abilităților și competențelor)	Descrierea obiectivelor (a abilităților și a competențelor care se vor dezvolta ca urmare a desfășurării activității). Domenii: <ol style="list-style-type: none"> abilități motorii – echilibru, coordonare, putere, rezistență, flexibilitate, precizie, viteză, etc. abilități cognitive - atenție, memorie, strategie, tactici, planificare, rezolvarea problemelor, etc. abilități sociale – comunicare, cooperare, interacțiune, leadership, munca în echipă, etc.
Participanți	Descrierea pe scurt a participanților: vârstă, numărul maxim/ minim de participanți, alte informații relevante.
Resurse (umane, materiale și financiare)	Descrierea: <ol style="list-style-type: none"> <u>resurselor umane</u> (ex. nr. de persoane, profesia, alte caracteristici specifice); <u>resurselor materiale</u> necesare, precum și a logisticii; <u>resurselor financiare</u> disponibile sau necesare pentru desfășurarea activității.

Durata activității	Dacă nu este posibilă indicarea timpului exact, trebuie precizată o perioadă minimă/ maximă de desfășurare.
Locația	Indicarea locului în care se va desfășura activitatea (ex. sala de clasă, sala de sport, terenul de sport, bucătărie, în natură, etc.).
Pregătirea	Descrierea pregătirilor care trebuie făcute înaintea desfășurării activității (ex. trasarea terenului, instalarea echipamentelor).
Descrierea activității	Descrierea detaliată a fazelor activității.
Adaptări (de materiale sau echipament, reguli, context, strategii de comunicare, etc.)	<p>“Adaptările” trebuie înțelese ca modificări aduse activității sau jocului – inclusiv procesul de instrucție – cu scopul de a permite sau facilita participarea elevilor, care altfel nu ar fi în măsură să facă acest lucru. Facilitarea participării elevilor presupune crearea unor condiții adecvate pentru dezvoltarea personală și intelectuală, la fel cum implică creșterea și diversificarea oportunităților de învățare. În acest fel, ar putea fi necesară modificarea unor componente importante ale diferitelor sarcini implicate în activitate, cum ar fi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale sau echipamente: înlocuirea sau adaptarea materialelor care vor fi utilizate, luând în considerare nevoile speciale (ex. mărimea, greutatea, viteza, textura și densitatea obiectelor; utilizarea obiectelor cu sunet sau lumină, obiecte care reprezintă interesele specifice ale elevilor; tehnologie asistivă); • reguli: substituirea sau adaptarea dinamicii activității, în funcție de caracteristicile sau nevoile elevilor (ex. modificarea complexității unei sarcini, adaptarea numărului de jucători, etc.); • context: schimbarea sau adaptarea locației ori a mediului în care activitatea va avea loc (ex. stimuli externi de prisos, mărimea spațiilor, obstacole, etc.); • strategii de comunicare: adaptarea strategiilor legate de abilitățile de comunicare și de modalitățile de a da instrucțiuni, ținând seama de caracteristicile elevilor (ex. comenzi verbale simple, clare și coerente demonstrate în urma instrucțiunilor verbale, mobilizarea pasivă sau asistivă în timpul demonstrației, utilizarea diferitelor tipuri de limbaje în comunicare - alfabet, simboluri sau altele, utilizarea feedback-ului corespunzător și semnificativ)
Evaluare	Descrierea nivelului general de participare a elevilor și a celorlalte persoane implicate în activitate. Această descriere poate lua forme diferite și poate include aspecte, cum ar fi înțelegerea și demonstrarea cunoștințelor dobândite sau a competențelor specifice dezvoltate. Prin urmare, este posibil să se evalueze aspecte, cum ar fi nivelurile de interes

	<p>și satisfacție, durata efectivă a activității, numărul de exerciții la care elevii au participat sau au fost mai motivați, nivelul de performanță - realizat și / sau perceput -, intensitatea sprijinului acordat în timpul îndeplinirii sarcinilor, nivelul de plăcere, analiza rezultatelor sau atingerea obiectivelor, etc. ar fi, de asemenea, recomandabil să se mediteze asupra activității în ansamblu și să se indice lucrurile care ar putea fi îmbunătățite.</p>
--	--

EXEMPLU DE ACTIVITATE		
Numele activității		ZIUA BOCCIA
Tipul activității (domeniu)		SPORT PENTRU TOȚI
Obiective (dezvoltarea abilităților și competențelor)	abilități motorii	Antrenarea coordonării și a preciziei Percepția spațială
	abilități cognitive	Gândire analitică Atenție Folosirea regulilor Luarea deciziilor Rezolvarea problemelor Utilizarea strategiilor
	abilități sociale	Lucru în echipă Comunicare Cooperare
Participanți		5-8 ani; minim 4 – maxim 30 elevi
Resurse	umane	profesorul
	materiale	Mingi Boccia, popice, bandă adezivă
	financiare	-
Durata activității		60 min.
Locația		Teren de 6m x 4m (în interior sau în exterior)
Pregătirea		Marcarea terenului
Descrierea activității		<p>Organizarea elevilor în grupuri.</p> <p>1) Două grupuri, unul cu bile roșii și alte cu bile albastre. Elevii trebuie să doboare popicele de bowling, care sunt la 3m depărtare, acordându-se 1 punct pentru fiecare popică doborâtă. Se face cu rândul până termină toți de aruncat. Câștigă echipa care termină jocul cu cel mai puține bile jucate.</p> <p>2) Două grupuri, se joacă jocul original (Boccia).</p>

Adaptări necesare	materiale și echipamente	<ul style="list-style-type: none"> - mingi cu efect sonor - mingi cu diferite texturi, greutate și densitate - dispozitive ajutătoare (rampe) - popice cu efect sonor
	reguli	<ul style="list-style-type: none"> - dacă în joc sunt implicați copii cu dizabilități fizice care limitează capacitatea de a arunca mingea, ei pot utiliza un dispozitiv adaptat (ex. o rampă pentru minge). -dacă în joc sunt implicați copii cu deficiențe de vedere, ei pot utiliza mingi și popice cu efect sonor, de asemenea se poate utiliza un dispozitiv care produce zgomot puternic în apropierea țintei pentru a ajuta la localizarea sa. - copiii cu nevoi speciale pot fi ajutați de colegii lor/familie/cadru didactic
	context	<ul style="list-style-type: none"> - eliminarea distragerilor/ a stimulilor de prisos - stabilirea unor reguli de siguranță - creșterea sau reducerea distanței până la țintă
	strategii de comunicare	<ul style="list-style-type: none"> - instrucțiuni simple, clare și coerente - demonstrarea activității
Evaluare		<ul style="list-style-type: none"> - evaluarea nivelului de interes și satisfacție prin intermediul discuțiilor în grup - sugestiile elevilor pentru îmbunătățirea activității.

**LUCRU PE
ECHIPE**

Participanții, împărțiți în 6 echipe, vor întocmi și prezenta un plan de activitate completând formularul dat. Discuții!

4.2. IMPLEMENTAREA ACTIVITĂȚILOR NONFORMALE

Fiecare participant va planifica și va implementa o activitate cu un grup de elevi.

4.3. EVALUAREA ACTIVITĂȚILOR NONFORMALE

INTERVIU ÎN PERECHE

Fiecare participant va răspunde la următoarele întrebări:

- 1) Cum a decurs activitatea? Ce ai învățat din această experiență?
- 2) Consideri că ți-ai îndeplinit obiectivele? Descrie acțiunile care te-au ajutat să le îndeplinești!
- 3) A trebuit să modifici ceva în plan atunci când ai desfășurat activitatea? Ce anume?
- 4) Ce ai modifica data viitoare?

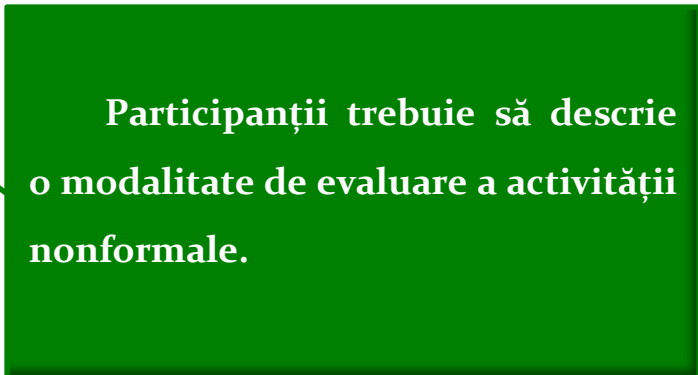

ACVARIUL

Se formează 4 echipe; fiecare echipă trage la sorți una dintre întrebările precedente și formează un cerc mai strâns, în care analizează răspunsurile individuale la întrebarea dată, în timp ce ceilalți îi ascultă/observă. Pe rând fiecare grup intră în cerc, analizând răspunsurile la câte o întrebare, în timp ce ceilalți observă.

EVALUARE!

Participanții trebuie să descrie o modalitate de evaluare a activității nonformale.

JOCUL FINAL

Se formează 4 echipe. Fiecare echipă va primi o coală de flip-chart și diverse materiale de lucru. Sarcina generală este de a reprezenta prin desen/pictură/colaj/cuvinte răspunsul la întrebarea „Ce îți vine-n minte atunci când te gândești la acest curs?”.

EVALUAREA FINALĂ!

Participanții trebuie să...

- 1. Planifice o activitate nonformală*
- 2. Implementeze activitatea*
- 3. Evalueze activitatea și să răspundă în scris la întrebările de la punctul 4.3.*

Criteria: prezența la cursuri de minimum 75% și completarea sarcinilor de evaluare (pentru fiecare modul și cea finală).

CHESTIONAR

Data ____/ ____/ ____

Completați tabelul de mai jos bifând căsuța corespunzătoare nivelului de satisfacție cu privire la cursul de formare (de la 1 “foarte nemulțumit” la 5 “foarte mulțumit”).

		1 foarte nemulțumit	2 nemulțumit	3 nici mulțumit nici nemulțumit	4 mulțumit	5 foarte mulțumit
Organizare	1. Suportul logistic					
	2. Durata					
	3. Programul					
	4. Formatorii					
	5. Facilitățile					
Conținuturi	6. Atractivitate					
	7. Relevanță					
	8. Metode					
	9. Suportul pedagogic					
Obiective	10. Teoretice					
	11. Practice					
Global						

Notați 3 aspecte pozitive

Notați 3 sugestii

Bibliografie selectivă

Chapman, A. (2017). *Tuckman forming storming norming performing model*

Claudio Zaki, D. C. (1987). Institute of Physics University of São Paulo, Brazil Presented at the “Interamerican Conference on Physics Education”, Oaxtepec, Mexico. *Formal, nonformal and informal education: concepts/ applicability*. Published in “Cooperative Networks in Physics Education - Conference Proceedings 173”, American Institute of Physics, New York, 1988, pgs. 300-315.

<http://technedib.com.br/downloads/6.pdf>

<http://www.businessballs.com/tuckmanformingstormingnormingperforming.htm>

Cucoş, C. (2006). *Pedagogie*, Editura Polirom Iaşi

Dulamă, M. E. (2002). *Metode, strategii și tehnici didactice activizante*, Editura Clusium

European Comission (2015). *Youth work and nonformal learning in Europe’s education landscape*.

Luxemburgo: Publications Office of the European Union

Fish, L. *Building Blocks: The First Steps of Creating a Multicultural Classroom*. Ed. Change Research Room, Multicultural Pavilion www.edchange.org/multicultural/papers/buildingblocks.html ,
accessed 7/1/2010

Gheorghe, R. (1999). *Psihopedagogia dezvoltării școlarelor cu handicap*. Editura didactica si pedagogica, București

Stein, J. (s/d.) *Using the Stages of Team Development*

<http://hrweb.mit.edu/learning-development/learning-topics/teams/articles/stages-development>

Tuckman, B. (1965). *Developmental sequence in small groups*. Psychological Bulletin

UNESCO (2015). *Global Perspectives on Recognising Nonformal and Informal Learning*. Londres: Springer Open.

UNESCO (2005) *Guidelines for Inclusion. Ensuring Access to Education for All*. Paris,

<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001402/140224e.pdf>

Uni Assignment. *Teachers Role In Inclusive Education*, Education Essay.

<http://www.uniassignment.com/essay-samples/education/teachers-role-in-inclusive-education-education-essay.php>

Web

<http://www.qcc.cuny.edu/diversity/definition.html>

<http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/3073>

<http://www.formare.info/corner/wp-content/uploads/2008/04/brosura-curs-de-instruire-metode-finala.pdf>

<http://www.shortly.nl/peZ>

<http://infed.org/mobi/what-is-nonformal-education/>

<https://elearningargentina.files.wordpress.com/2008/03/informal-learning.jpg>

<http://enhancinged.wgbh.org/started/what/formal.html>

<http://wqd.nl/qJErt>

<http://infed.org/mobi/what-is-informal-education/>

<http://www.techne-dib.com.br/downloads/6.pdf>

<https://metranet.londonmet.ac.uk/fms/MRSite/Research/cice/pubs/professional/professional-04.pdf>

<http://infed.org/mobi/what-is-informal-education/>

<http://www.autismeurope.org/about-autism/>

<http://www.autism-help.org/autism-education-school-effects.htm>

<http://www.asha.org/public/speech/disorders/ADHD/>

<http://www.healthyplace.com/neurodevelopmental-disorders/intellectual-disability/mild-moderate-severe-intellectual-disability-differences/>

<http://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/#UniIdeEqu>

<http://www.iep.utm.edu/multicul/#H2>

PRECIZARE

*"Sprijinul Comisiei Europene
pentru producerea acestei
publicații nu constituie o aprobare
a conținutului care reflectă doar
opinia autorilor, iar Comisia nu
poate fi trasă la răspundere pentru
orice utilizare a informațiilor
conținute în acesta."*

Tehnoredactare, editare și grafică digitală: prof. COTESCU CRISTINA